

Hanne Koivisto

KAISU-MIRJAMI RYDBERG POLIITTISENA PUHUJANA JA PAKINOITSIJANA

Naisnäkökulma vasemmistoälymystöön

Tutkimuksen kohteena intellektuellinainen

Naiset olivat miehiä vähemmän esillä 30-luvun suomalaisten vasemmisto-älymystöläisten ryhmien toiminnassa: Akateemisessa Sosialistiseurassa, Tulenkantajain Seurassa tai kirjailijaryhmä Kiilassa.¹ Joillakin naiskirjailijoilla, kuten Elvi Sinervolla, oli jo omana aikanaan arvostettu asema, mutta jos hahmotetaan kokonaiskuva vasemmistoälymystön poliittisista, kulttuurisista ja teoreettisista pyrkimyksistä aikalaisaineistojen, muistelmien ja tutkimusten perusteella, havaitaan, että nimenomaan Raoul Palmgren, Jarno Pennanen, Cay Sundström, Nyrki ja Tapio Tapiovaara, Arvo Turtiainen ja Mauri Ryömä edustavat jälkipolville vuosikymmenen radikaaleja. Maija Savutien ja Kaisu-Mirjami Rydbergin nimet ovat monille tuntemattomampia.

Miesten dominanssi ei koske vain 30-luvun vasemmistoälymystöä² vaan intellektuelleja yleisemminkin. Päivi Lappalainen on kiinnittänyt huomiota siihen, että intellektuellina toimiminen on myös suomalaisessa julkisuudessa viime vuosiin asti mielletty miehiseksi alueeksi. Naisia on harvemmin nimetty intellektuelleiksi eikä heitä ole juuri tästä näkökulmasta tutkittu.³ Hän nosti esille 1920-luvulla Tulenkantajissa ja 1930-luvulla akateemisissa suomalaisuuspiireissä vaikuttaneen Elsa Enäjärvi-

Haavion. Katariina Eskola on syventänyt kirje- ja päiväkirjakokoelmissa *Kahden* (1999) ja *Yhdessä* (2000) Enäjärvi-Haavion elämää nimenomaan intellektuellinaisen problematiikasta käsin. Vasemmistoälymystön piirissä toimineita naisia – Katri Valaa, Iris Uurtoa, Elvi Sinervoa, Sylvi-Kyllikki Kilpeä ja Hella Wuolijokea on tutkittu, mutta yleensä joko kirjallisuuden tai politiikan, ei intellektuelliproblematiikan näkökulmasta.⁴

Heitä voisi kuitenkin lähestyä myös julkista, poliittista toimintaa ja älymystöläistä elämäntapaa korostavasta näkökulmasta, sillä esimerkiksi Elvi Sinervon elämässä on jaksoja, jolloin hän toimi aktiivisemmin vallankumouksellisenä kuin taiteilijana. Vasemmistoälymystön vaikuttajainaisiin kuului myös Kaisu-Mirjami Rydberg (1905-1959), toimittaja, poliitikko, kääntäjä, kirjailija, harrastelijanäyttelijä ja -ohjaaja. Hän kirjoitti lehtijuttuja kirjallisuudesta ja kulttuurista sekä piti lastenosastoa. Hän oli mukana Työväen Näyttämön toiminnassa, Helsingin Työväenyhdistyksen Toveriseurassa ja sosiaalidemokraattisissa naisjärjestöissä. Ennen sotaa hänet valittiin SDP:n, sodan jälkeen SKDL:n kansanedustajaksi ja kunnallispoliitikoksi. 1950-luvulla hän toimi kustannusosakeyhtiö Kansankulttuuri Oy:n kirjallisena johtajana.

Edellä mainitut vasemmistoälymystön naiset olivat lähtöisin keski- tai työväenluokan kodeista, mutta he olivat ylioppilaita ja opiskelleet yliopistossa, muutamat suorittaneet FK-tutkinnonkin. Ajan mittapuun mukaan heidät luettiin sivistyneistöön kuuluviksi, Kaisu-Mirjami Rydbergiä kutsuttiin ”punaiseksi seurapiirirouvaksi”. Vaikka älymystönaiset olivat oppositioasemassa valtakulttuuria ja -politiikkaa kohtaan, he eivät olleet yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Useimmat älymystönaiset olivat naimisissa ja toimivat paljon myös yhdessä puolisonsa kanssa.⁵ Aikalaislähteet osoittavat, että miehen toiminta koettiin usein kuitenkin keskeiseksi, vaikka vaimo toimi aktiivisesti taiteellisella tai intellektuaalisella kentällä.⁶ Kaisu-Mirjami Rydberg oli muihin naisiin verrattuna poikkeus siviilisäätynsä puolesta. Hänen julkisen toiminnan kautensa alkoi avioeron jälkeen 30-luvun alussa, mistä lähtien hän eli eronneen naisen itsenäistä elämää. Omalla elämäntilanteella oli varmasti merkitystä myös siihen, että Kaisu-Mirjami Rydberg oli kiinnostunut naisen asemasta, vaikka naisasia ei vasemmiston piirissä ollutkaan keskeisessä asemassa vaan osa laajempaa yhteiskunnallista kysymystä.

Kaisu-Mirjami Rydbergin suhde yksityiseen ja julkiseen elämänsalueeseen on kiinnostava. Tiedetään, että hänellä oli paljon kontakteja sekä Suo-

nessa että ulkomailla, mutta juuri mitään yksityiselämästä kertovaa materiaalia, kuten kirjeenvaihtoa, ei ole säilynyt.⁷ Sen sijaan hän arkistoi huolellisesti puheidensa käsikirjoitukset ja piti leikearkistoa lehtikirjoituksistaan, mikä osoittaa, että hän piti itse julkista, yhteiskunnallista työtään tärkeänä, säilyttämisen arvoisena. Hänen julkisuuteen tuottama aineistonsa kertoo myös yksityisestä elämänpiristä. Myös viranomaisien laatimaa aineistoa, seurantaraportteja, on jäänyt kertomaan Kaisu-Mirjami Rydbergistä. Hän kuului niihin vasemmistolaisiin, joita Etsivä Keskuspoliisi, sittemmin Valtion Poliisi seurasi epäiltyinä kommunistisesta toiminnasta. Jäljelle on jäänyt myös Rydbergiä koskeva oikeudenkäyntiaineisto ja joitakin vankilaviranomaisten merkintöjä. Tällöin on mahdollista analysoida hänen poliittista toimintaansa sekä hänen itsensä että toisaalta viranomaislähteiden kautta. Jälkimmäiset kertovat myös siitä, millaisena vasemmistoölymystö nähtiin 30-luvulla.

Kaisu-Mirjami Rydbergin kirjallinen tuotanto on monipuolinen. Se kattaa runokokoelman *Alkukallio* (1946), pakinakokoelman *Utelias kuussa* (1952), kaksi matkakirjaa – *Katselin Amerikkaa* (1946) ja *Katselin Kiinaa* (1959), kirja-arvosteluja ja kulttuurikritiikkejä eri lehdistä, *Suomen Sosialidemokraatissa* ja sittemmin *Vapaassa Sanassa* julkaistun lastenosaston, ”Mirja-Tädin kirjelaatikon”, nimimerkki Uteliaan pakinat sodan jälkeisessä *Vapaassa Sanassa*, artikkeleita eri aiheista, lukuisia käännöksiä kauno- ja tietokirjallisuudesta.

Tässä artikkelissa rajaudun vain kahteen alueeseen Kaisu-Mirjami Rydbergin työntäyteisestä elämästä. Pääkysymykseni ovat: minkälainen hän oli puhujana, minkälainen pakinoitsijana ja miten vasemmistolainen naiseus puheista ja pakinoista välittyi. Ratkaisu on pelkistetty, mutta perustuu siihen lähtökohtaan, että intellektuellin tärkeimmät vaikutuskanavat ovat puhuminen ja kirjoittaminen. Kumpikin suunnataan yleisölle, sillä pyrkimyksenä on mielipiteisiin vaikuttaminen. Sekä poliittisilla puheilla että pakinoilla oli laaja yleisö. 30-luvulla poliittisissa tilaisuuksissa saattoi olla satoja, jopa tuhansia kuulijoita, pakina taas on luetuimpia juttutyyppkejä sanomalehdessä. Se on myös paikka, jossa saa ilmaista lehden rohkeimpia, persoonallisimpia ja kaunokirjallisimpia tekstejä.

Ensin selvitän, millainen Kaisu-Mirjami Rydberg oli puhujana. Kysyn, miten hän rakensi puheensa ja käytän aineistona hänen agitaatiopuheitaan, joissa retoriikka on väkevintä. Erityisesti kysyn, mistä hän puhui naisille ja lapsille. Suhteutan hänen retoriikkaansa ja puheiden sisältöä yleensä

vasemmistolaiseen poliittiseen puheeseen ja kysyn myös, onko siinä jotakin naisen puheelle ominaisia piirteitä. Rydbergin puheet ajoittuvat pääosin 30-luvulle, sotaa edeltäviin vuosiin. Sodan jälkeen hän jätti puheiden pitämisen vähemmälle ja keskittyi enemmän lehtityöhön, kirjoittamiseen. Poliittinen kanta oli jyrkentynyt vankilavuosina. Rydberg aloitti tuolloin ”Uteliias kysyy” -pakinat, joita kirjoitti muutaman vuoden ajan. Pakinoilta kysyn, millaisia ne olivat, mistä ja miten niissä kirjoitettiin ja oliko niiden kirjoitustavassa naiselle tai naispakinoitsijalle ominaisia piirteitä. Tarkastelen pakinoiden huumoria ja kysyn, onko se naisen naurua vai yleisemmin älymystön huumoria.

Lopuksi pohdin, minkälainen naissubjekti puheista ja pakinoista hahmottuu. Onko Kaisu-Mirjami tietoinen naiseudestaan, vai määrittikö poliittisuus, yhteiskunnallisuus ja ryhmäsidokset enemmän kuin sukupuoli hänen subjektiuttaan? Rydberg liikkui laajalla intellektuaalisella kentällä, jota lävisti vasemmistolainen aatemaailma ja sen ihanteet niin ihmisyydelle kuin naiseudellekin. Toisaalta, vankilavuosina hän koki voimakasta solidaarisuutta aatesisariin, mikä varmasti vahvisti hänen kommunistista naistietoisuuttaan. Voikin kysyä, oliko Rydbergin voimakas suuntautuminen julkiseen elämään vasemmistolaisen ihmis- ja naisihanteen tuottamaa, oliko hän siis vasemmistolaisen ideologian tuote. Tätä aspektia vahvistaa älymystöläisryhmän voimakas kollektiivisuus ja keskinäinen vuorovaikutus, joka oppositiossa ollessa oli tärkeä voimavara ja identiteetin rakentaja.⁸

Älymystöläisuran alku

Karin Aino Mirjami o.s. Riippa tuli vuonna 1923 Porista Helsingin yliopistoon opiskelemaan suomenkieltä ja pohjoismaista historiaa. Opinnot etenivät historiasta tehtyyn pro graduun saakka, mutta keskeytyivät avioliiton solmimiseen maanmittausinsinööri Rydbergin kanssa 1931. Nuoripari muutti Pohjois-Suomeen aviomiehen työn vuoksi, ja pohjoisen köyhyyttä katsellessa oikeistolainen Kaisu-Mirjami Rydberg päätyi ajatukseen, että vain taloudellisia rakenteita muuttamalla köyhyys voitaisiin voittaa. Hän omaksui sosialidemokraattisen puoluekannan. Kun avioliitto päättyi eroon 1934, hän palasi Helsinkiin, liittyi SDP:hen ja alkoi käydä Akateemisen Sosialistiseuran, Tulenkantajien Seuran sekä Helsingin Työväenyhdistyksen Toveriseuran kokouksissa. Viimeksi mainittuihin hänet houkutteli Sylvi-Kyllikki Kilpi, joka halusi johdattaa ystävänsä

tälle kokonaan vieraaseen työläisten maailmaan.

Sosialidemokraattinen puolueen kannatus oli tasaisessa nousussa koko 30-luvun, se oli suurin puolue eduskunnassa. Kuitenkin vasta 1937 puolue pääsi hallitustyöhön yhdessä maalaisliiton kanssa, siihen asti SDP oli oppositioasemassa hallitukseen. Akateeminen Sosialistiseura ja Helsingin Työväenyhdistyksen Toveriseura puolestaan edustivat Sosialidemokraattisen puolueen sisäistä oppositiota. Niiden toimintaan osallistunut Kaisu-Mirjami Rydberg nautti kuitenkin puolueen luottamusta lähes vuosikymmenen loppuun asti. Nimenomaan puolueen piirissä huomattiin Rydbergin puhujanlahjat ja hänestä tuli sotaa edeltävinä vuosina yksi puolueen eniten käyttämistä puhujista. Häntä kannattivat erityisesti puolueen vasen siipi ja monet kommunistit. Ensimmäisen puheensa Kaisu-Mirjami Rydberg piti vuonna 1935.⁹ Vuosilta 1935-38 on säilynyt yli 80 hänen pitämäänsä puhetta, vuonna 1939 hän arvioi olleensa yli 30 tilaisuudessa puhujana. Rydbergin älymystöläisura alkoi vuoden 1935 tietämillä, 30 vuoden iässä, jolloin hänestä tuli – ei vain poliitikko ja toimittaja – vaan todellinen vemmistolaisen liikkeen monitoimimainen.

Älymystöläisyyden tunnusmerkkeihin kuuluu vuorovaikutussuhde yleisöön. Kaisu-Mirjami Rydbergin vahvuus oli siinä, että hänellä oli sekä puhumisen että kirjoittamisen lahja, mutta myös julkaisukanavat ja foorumit ajatusten ilmaisuun. Rydberg on itsekin todennut kirjoittamisen olleen hänelle helppoa. Ilmeisesti hän koki myös vetoa esiintymiseen, onhan teatterimaailman ja politiikan näyttämöillä vastaavuutensa. Rydbergin ääntä on kuvailtu ”komeaksi” ja kuuluvaksi suurenkin yleisön edessä. Ulkonäöltään hän oli pitkä, kaunisvartaloineen ja ryhdikäs nainen, valokuvien perusteella aistikkaasti pukeutunut. Nämä olivat kaikki seikoja, joilla oli merkitystä karismaattisen puhujan imagon luomisessa.

Rydbergin retoriikka

Kaisu-Mirjami Rydbergin puheet rakentuivat tietyn kaavan mukaan. Niitä voikin tarkastella yleensä puheen pitämisen sekä erityisesti vasemmistolaisen retoriikan näkökulmasta. Voidaan myös pohtia, mikä Kaisu-Mirjamin puheissa oli feminiinistä vai omaksuiko hän maskuliinisen puhetyylin. Monet Kaisu-Mirjamin puheen pitämisen periaatteista, mutta myös hänen omakohtainen kokemuksensa puhumisesta tulevat esille mallipuheesta, jonka hän piti Helsingin Työväenyhdistyksen Toveriseurannuorisosaoston mallikokouksessa vuonna 1939. Kokouksen ideana oli val-

mistaa nuorisoa järjestötyön käytäntöihin. Rydbergin mallipuhe lähti liikkeelle omakohtaisesti:

Minä olen varmasti vakuutettu siitä, ettei yksikään ihminen ole syntynyt puhujaksi. Puhuminen on sellainen asia, jonka jokainen voi oppia, jos on pakko ja jos on tarpeeksi sisua ja sitkeyttä eikä lähde siitä olettamuksesta että ensimmäinen puhe on heti mestariteos... Minä olen itse joutunut pitämään [--] toista sataa puhetta, mutta ilman ankaria pakotteita minua kukaan ei olisi saanut siihen souviin ryhtymään.¹⁰

Klassinen retoriikka lähtee kolmijaosta, jonka mukaan puheen aineksia ovat ethos eli esittäytyminen, pathos eli tunteeseen vetoaminen ja logos eli järkiperaisesti perustelut asialle, jonka haluaa tuoda esiin. Puhujan esittäytyminen on tärkeää kontaktin saamiseksi yleisöön. Usein Rydberg aloitti puheen mainitsemalla itsestään jotakin, joka yhdisti hänet puhe-tilanteeseen. Rydbergin esittäytymiset olivat kaksijakoisia: ne ilmaisivat hänen asiantuntijuutensa, mutta toisaalta hän toi itsensä mutkattomalla asenteellaan ja kielenkäytöllään kuulijoiden tasolle, mikä on tärkeää, sillä kuulijoiden on voitava samastua puhujaan. Erittäin tärkeää se on silloin, kun puhuja ja yleisö ovat eri taustoista.

Samastumismahdollisuuden käyttö näkyikin hyvin Rydbergin mallipuheen jatko-osasta. Hän kuvailee siinä omaa esiintymisjännitystään: kovaa ramppikuumetta, selkää pitkin kiitäviä kylmiä väreitä, levottomia käsiä, jotka on hyvä kätkeä puhujapöntön suojaan hypistelemään palloksi puristettua nenäliinaa. Hän myös varoittaa puhujaa heilumasta kuin keinuhevonen, kuten itse on aikoinaan huomaamattaan tehnyt. Suu pitää avata kunnolla ja kirjaimet ääntää niin kuin ne kuuluu, neuvoo Rydberg. Vastalääkkeeksi jännitykseen hän tarjoaa omaa keinoaan – huolellista valmistautumista ja sitä, että kirjoittaa vain paperin toiselle puolelle, vapisevin käsin kun on vaikea käänellä sivuja rapistelematta niitä.¹¹

Kaisu-Mirjami Rydbergin puheet olivatkin viimeistelyjä. Ne oli kirjoitettu koneella puhtaaksi, ja etenkin uransa alkuaikoina hänellä oli tapana alleviivata painotettavat sanat ja merkitä pystyviivalla tauot ja kohdat, joissa piti katsoa yleisöä. Puheiden kirjoittaminen paperille ei ollut mikään itsestään selvyys, esimerkiksi Jarno Pennanen piti monet leimuavat palopuheensa ilman paperin paperia. Ramppikuume on epäilemättä kummallekin sukupuolelle kuuluva ominaisuus, mutta kielentutkijat ovat korostaneet sitä, että nimenomaan naiset kokevat itsensä liian epävarmoiksi puhuakseen julkisesti virallisissa yhteyksissä. Heillä on tunne, etteivät he osaa ilmaista itseään, sanat ovat hukassa.¹²

Kaisu-Mirjami Rydbergiltä ei itseltään puuttunut ilmaisukykyä eikä rohkeutta puhua, mutta häntä vaivasi naisten syrjään vetäytyminen ja passiivisuus järjestötyössä. Useissa tilaisuuksissa hän rohkaisi työväenluokan naisia ryhtymään puheiden pitäjäksi kertomalla naisista, jotka olivat pakon edessä kiperästä tilanteesta selvinneet. Jokaisen työläisen piti Rydbergin mielestä pystyä toimimaan kaikissa järjestötehtävissä, myös puheiden pitäjänä.¹³

Tärkeintä puheen pitämisessä on kuitenkin sisältö, eivät ulkoiset seikat, korostaa Kaisu-Mirjami Rydberg mallipuheessaan. Erittain tärkeä on hyvä aloitus:

Ei aloiteta maailmanluomisesta tai vuodesta 1905, jolloin työväki eli suurlakon innoittavia aikoja... Parhaat puhujat, joita olen kuullut, ovat olleet englantilaisia ja heillä on ollut ihastuttava tapa lähteä poliittista puhetta pitäessään josta-kin aivan yksinkertaisesta poliittisen elämän tapauksesta tai kokemuksesta ja johtaa siitä kuulijat taitavasti asiaan.¹⁴

Kenneth Burke, joka on tutkinut amerikkalaisen vasemmiston kielenkäyttöä vuosisadan alkupuolella, esitteleekin Rydbergin mainitseman keinon, metaforan – asian ymmärtämisen toisen asian kautta – erääksi poliittisissa puheissa yleisesti käytetyistä kielikuvista.¹⁵ Rydberg käytti itse erittäin usein puheidensa alussa metaforaa. Se saattoi olla jonkin henkilön lausahdus, jokin kiinnostava kirjoitus tai jokin tapahtuma, josta hän yleisti puheensa sisällön. Aikansa muiden poliittisten puhujien tapaan hän käytti runsaasti myös metonymioita – ilmaisuja, joissa abstrakti ajatus palautettiin konkreettiseen kuvaan. ”Maapallon ympäri kiertävät punaisten sydänten kaapelit” sekä ”huomisen porteille pystytettävät rakennustelineet” kuuluivat Rydbergin vakisanastoon.

Myös ironia kuului Rydbergin käyttämiin keinoihin. Hän totesikin mallipuheessaan: ”koska englantilaisten puheet ovat hauskoja ja vitsikkäitä, ei yleisön mielenkiinto pääse hetkeksikään herpaantumaan ja puhujat suorastaan huomaamatta ujuttavat sanottavansa perille”.¹⁶ Rydberg viljeli lähipiirille pitämissään puheissa toisinaan jopa melko absurdia komiikkaa, esimerkiksi siten, että luki ääneen ”Mirja-tädin kirje-laatikoon” muka tulleita, mutta todellisuudessa puhujan itsensä kirjoittamia kirjeitä. Niissä yhdistyivät lapsen kielen- ja ajatuksenkäyttö, totinen marxilainen retoriikka sekä kaikkien tietämät päiväkohtaiset tapahtumat, sillä kirjeitten lähettäjäksi oli mainittu pikku-Maija (Maija Savutie), pikku-Cay (Cay Sundström) ja muut ystävät.¹⁷

Puheen pitämisessä on asian järkiperäinen todistaminen (logos) kes-

keistä. Selkeä sanankäyttö on osa sitä. ”Asiat on sanottava niin yleistajuisesti, ettei sanaakaan mene hukkaan yhdeltäkään kuulijalta”, evästi Kaisu-Mirjami Rydberg mallipuheessaan kuulijoitaan. ”Alas kaikki hienot sivistyssanat, [- -] alas monimutkaiset sanakäänteet, jotka ehkä voisivat ilahduttaa jonkin oppineen korvaa, mutta ovat hepreaa tavalliselle ihmiselle”,¹⁸ hän totesi. Tunteeseen vaikuttaminen, (pathos) on puheen olennainen elementti. Sotien välisenä ajan poliittisissa puheissa käytettiin vahvoja ilmauksia, rakennettiin teräviä kontrasteja, maalattiin uhkakuvia ja herätettiin paratiisiodotuksia, joita vielä korostettiin toiston avulla. Rydberg toisti puheissaan esimerkiksi ilmaisua ”onnellisen maailman onnelliset työläiset”. Hän vetosi kuulijoihin puhutteleamalla näitä monikon toisessa persoonassa. Erityisesti puheiden lopun tuli osoittaa poliittista voimaa ja tahtoa, halua ja kykyä muuttaa asioita. Vuonna 1937 Rydberg innosti väkeä äänestämään yksimielisyyttä korostavalla loppuhuipennuksellaan:

Sosialidemokratian lipun alla eteenpäin Suomen työväenluokka yksimielisenä, yhtenäisenä, aatteellisesti johdonmukaisena ja selvän, tinkimättömän taisteluhenkeen innoittamana. Seuraavassa vaalitaistelussa se kykenee iskemään niin kuin ei koskaan aikaisemmin. Vain silloin ei minkäänlainen vihollinen pääse lyömään rivejämme hajalle ja maahan, kun meidän on seisottava kylki kyljessä kansainvälisen sodan vaaraa, kansainvälistä fasismia vastaan ja kun meidän uuden pulakauden tullessa on kärsivistä luokkataistelussa pidätettävä pääoman ja sen renkien vyöry ja lyötävä ne uuden maailman porteilla.¹⁹

Naisen puhetta vai vasemmistoretoriikkaa?

Kaisu-Mirjami Rydbergin puheet koostuivat monen tyyppisestä aineksista. Niissä oli päiväkohtaisten tapahtumien kommentointia, mutta myös paljon kaunokirjallisuuden ja runojen katkelmia sekä viittauksia hänen laajaan lukeneisuuteensa. Puhujan akateeminen tausta ja työ kulttuurin parissa näkyy myös poliittisista puheista. Mutta oliko Kaisu-Mirjami Rydbergin puheiden kieli erityisen feminiinistä? Kysymykseen on sikäli vaikea vastata, että naisten puheen tutkimus on kohdistunut elävään puhetilanteeseen, kun taas Rydbergin puheet oli kirjoitettu, jolloin kielen hionta ja täsmällisten ilmaisujen etsiminen on mahdollista. Rydberg tosin oli niin tuoteliainen ja toimelias, ettei hän voinut käyttää kovin paljoa aikaa puheidensa kirjoittamiseen. Niiden on täytynyt syntyä helposti ja spontaanisti.

Feministinen kielentutkija Cora Kaplan on korostanut sitä, että naisilta on ollut kiellettyä osallistua täysivaltaisesti kulttuurin vaikutusvaltaisempien ja arvostetuimpien kielen lajien käyttöön. Yhteiskunnan, uskonnon,

politiikan, rituaalien ja kaunokirjallisuuden kieli on määritelty miesten kieleksi.²⁰ Naisten katsotaan edelleen hallitsevan julkisuuden puhetyylejä miestä huonommin. Naispuhujaa kohtaavat myös tietyt ongelmat. Jos nainen vaikuttaa naiselliselta, se horjuttaa hänen arvoaltaansa, jos hän puhuu paljon ja kovalla äänellä, suoraan ja määräilevästi, hän on epänaissellinen. Naurettavin nainen on miestä matkiessaan. Toisaalta hän voi lisätä arvoaltaansa käyttämällä tietyissä rajoissa miehisiä keinoja. Ja jos hän tavoittelee valtaa, on parasta näyttää haavoittumattomalta, vahvalta.²¹ Rydberg käyttikin vaalipuheissaan paljolti samaa vasemmistolais-retoriikkaa kuin miespuolisetkin puhujat antaen vahvan ja varman vaikutelman. Tästä näkökulmasta katsoen Rydbergin puheenpitämisen tapaa voi pitää maskuliinisena tai yleisemmin tyypillisesti vasemmistolaisena, työväenluokan johtajien puhetapana, jota leimasi koko vuosisadan alun valistushenkisyys, korkealentoisuus ja juhlavuus. Rydbergin puheista löytyy jopa samoja aineksia, kuin mitä Jari Ehrnroothin mukaan tyypillisessä vuosisadan alun agitaatiopuheessa oli – peruskontrastien ja muutoksen tarpeen esittäminen, uhkien ja vaarojen maalaaminen, äänestämisen korostaminen toiminnan päämääränä sekä työväen yksimielisyyden painottaminen. Rydberg käytti myös emotionaalista innostamista samalla periaatteella kuin varhaiset agitaatiopuhujat.²²

Vuonna 1922 Otto Jespersen totesi teoksessaan *Language, its Nature, Development and Origin*, etteivät naiset voi koskaan olla loistavia puhujia, sillä heidän puheestaan puuttuu suoruus ja eloisuus. Edelleen Jespersen totesi, että naiset puhuvat pehmeämmin ja kohteliaammin, heidän sanavarastonsa on suppeampi ja yksipuolisempi, he rakentavat lauseensa löyhästi, jättävät ne kesken ja hyppelevät aiheesta toiseen.²³ Puoli vuosisataa myöhemmin naisen kieltä nähtiin määrittävän voiman puute, liitekysymykset, hyväksyntää hakevat ilmaukset, varaukset ja epävarmuuden ilmaukset, kohteliaisuudet ja kiertelyt.²⁴ Mikään näistä luonnehdinnoista ei sovi Rydbergin puheisiin, hänen tyyliinsä oli nimenomaan suoraa ja eloisaa, sanastollisesti rikasta, taitavasti rakennettua niin jäsentelyn kuin yksittäisten virkkeiden suhteen. Puheista näkyy poikkeuksellinen kielellinen lahjakkuus ja varmuus kielen nyanssien käytössä. Suomen kielen opiskelu ja kirjallisuuden omakohtainen harrastus loi pohjan puheiden laatimiselle.

Nykykielentutkimuksen valossa Kaisu-Mirjami Rydbergiä ei kuitenkaan voi pitää poikkeuksena. Deborah Cameron nimittäin toteaa, että ”naisten puhetta käsittelevät tutkimukset eivät tue kuvaa vaikeenevista, puhe-

taidottomista naisista, jotka kamppailevat saadakseen kokemuksensa ilmi omalla kielellään. Niissä kuvataan kekseliäitä ja luovia naisia, jotka vastustivat kielellisiä rajoituksia ja ennakkoluuloja.”²⁵ Juuri kekseliästä ja luovaa, joustavaa ja ilmaisuvoimaista kieltä Kaisu-Mirjami Rydberg kirjoitti. Tiiviissä, hyvärytmisessä puheessa yhdistyivät erilaiset elementit runollisista tunnelmoinneista arkipäivän tokaisuihin. Ehkä juuri tällainen, uudistava, eloisa, hiukan epävirallinen tyyli voisi olla esimerkki feminiinisestä kielenkäytöstä. Se tulee esille parhaiten Rydbergin kulttuuripuheissa, kuten Työväen Näyttämön juhlapuheessa neuvostovenäläisestä teatterista. Rydberg oli juuri palannut Moskovasta teatterivierailulta 1935, ja puhe on hänen ensimmäisiään. Sitaatin vinoviivat tarkoittavat taukoja:

Kun kansalaissodan taistelut vielä jatkuivat laajan Venäjän maan eri puolilla, avasivat teatterit ovensa ja näyttelijät näyttelivät [--] vanhaa ohjelmistoa, mitä sattui olemaan – klassikoita, [--] dekadenttinäytelmiä. Vallankumous ei ollut vielä ehtinyt rampin yli, näyttämölle asti, mutta katsomoon se oli jo tullut uuden teatteriyleisön mukana. ”Ja voi taivas, millaisen yleisön”, huudahti näinä aikoina Moskovan suuressa teatterissa eräs ulkomaalainen, joka vuosikausia oli katsellut tsaari-Venäjän korkeinta kermää tässä ylenmäärin kullalla ja raskailla samettiverhoilla koristetussa teatterissa. Samettituoleilla [--] istui nyt se joukko, joka ennen oli kokoontunut kadulle teattereiden eteen nähdäkseen vilauksen valon ja onnen maailmasta. Päälysvaatteet päällä, shaalit korvissa, huopasaappaat jalassa, varsat tyhjyyttä kuristen he istuivat [--] ja hytisivät vilusta. / Elintarviketulo! Ei ollut puita eikä hiiliä! Lämmityslaitteet eivät toimineet! Mutta he unohtivat sen kaiken kuullessaan, mitä Romeo sanoi Julialle tai mitä Varvara sanoi Vanja Kurdjashille...²⁶

Yleisö – sekä mies- että naispuolinen – piti Kaisu-Mirjami Rydbergin puheista. Etsivän Keskuspoliisin miehet luonnehtivat hänen tyyliään ”yleväksi” ja kielellisesti taitavaksi. Etsivien raportit valaisivatkin itse puhetilanteita, he kävivät kuuntelemassa noin puolta Rydbergin pitämistä puheista. Yleensä Rydbergistä raportoitiin varsin asiallisesti ja neutraalisti, hänen puheensa eivät kuuluneet etsivien mielestä räikeimpiin. Heidän raporteistaan näkyy, että vasemmistopuhujien joukossa oli kaksi, jotka tyyllisesti ylittivät muut ja herättivät etsivissä taharontaa, joskin hieman ironista, arvontantoa – Kaisu-Mirjami Rydberg ja Jarno Pennanen. Etsivät oppivat vuosien kuluessa tuntemaan niin hyvin puhujat, että arvioivat raporteissaan myös, millaisessa vedossa nämä olivat, milloin he ylsivät parhaimpaansa, milloin olivat tavallista vaisumpia! Luonnollisesti myös puhujat tunnistivat yleisön joukosta tutut ”ohranan” (EK:n etsivien) kasvot.

Ensimmäisen kerran EK:n etsivät raportoivat Rydbergin saaneet ”voimakkaat suosionosoitukset” Toveriseuran suuressa valistusjuhlassa kansan-

edustajavaalien alla vuonna 1936. Sittenmaininnat toistuivat Ihmisoikeuksien liiton kansalliskokouksesta sananvapauden puolesta, Työjuhlasta Mustikkamaalla, Naisten päivän juhlasta Turussa, Toveriseuran tilaisuudesta, jossa ”innostus nousi Kaisu-Mirjami Rydbergin puheen aikana” sekä juhlasta Espanjan lasten hyväksi 1937. Viimeksi mainittu alkoi Cay Sundströmin tervehdyssanoilla ja Sylvi-Kyllikki Kilven puheella. ”Tämän jälkeen astui puhujakorokkeelle yleisön myrskyisten suosion osoitusten saattamana ’itse’ Kaisu-Mirjami Rydberg...”²⁷

Kaisu-Mirjami Rydbergin julkinen esiintyminen ei Suomen poliittisessa elämässä tai suomalaisen työväenliikkeen parissa ollut naiselle epätavallista, vaikuttihan vuosisadan alkupuoliskolla lukuisia naisia politiikan kentällä.²⁸ Myös kansainvälisessä työväenliikkeessä oli vahvoja, karismaattisia naispuhujia. Vuosisadan alussa esimerkiksi anarkisti Emma Goldman veti puheillaan tuhatpäisiä kuulijajoukkoja New Yorkissa.²⁹ Poikkeuksellisen laaja-alainen Rydberg kuitenkin oli puheidensa aihepiirien suhteen. Puheet käsittelivät mitä erilaisimpia aiheita opintopiiritoiminnan järjestämisestä urheilun kasvattavaan merkitykseen ja työväen asuntojen rakentamisesta puhekuorojen perustamisohjeisiin.³⁰ Hän sovitti sanansa kuulijoiden mukaan. Paitsi työväenyhdistysten tilaisuuksissa, hän kävi puhumassa muurareille ja maalareille, automiehille ja satamatyöläisille, Tarmolan osuuskauppaliikkeen lapsille ja sosialidemokraattien nuorisojärjestöille. Hyvin usein hänen kuulijanaan olivat työväen naisjärjestöt.

Rydbergin naisasia

Suomen Sosialidemokraattinen Naisliitto ajoi sotien välisenä aikana naisten ja miesten tasa-arvoisuutta, maailmanrauhan ylläpitämistä ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteuttamista.³¹ Se ei erityisesti korostanut naisten aseman tai oikeuksien ajamista, sillä naiskysymyksen uskottiin ratkeavan osana koko työväenkysymystä. Vasemmistossa saatettiin naisasiaa jopa pitää ”herrasrouvien” pyrkimyksenä ajaa vain ylempien yhteiskuntaluokkien naisten etua.³² Rydberg vetosi puheissaan usein sukupuolineutraaliin ”humanismi”-käsitteeseen visioitaessa tulevaa, kaikinpuoliseen tasa-arvoisuuteen perustuvaa ihmiskäsitystä.³³ Hän korosti sitä, että juuri työväenliike ajaa parhaiten tasa-arvoa miehen ja naisen välillä, se on ”ainoa rehellinen ja tuloksia tuottava naisen vapautusliike”, joka ”mahtavana jyränä yli maiden ja maanosien, yli rotujen ja rajojen” on ollut kaatamassa ennakkoluuloja siitä, mikä sopii naiselle tässä

yhteiskunnassa.³⁴ Käytännön järjestö- ja eduskuntaryössä sosialidemokraattiset naiset kiinnittivät kuitenkin huomiota nimenomaan naisia koskeviin asioihin, esimerkiksi naisten työoloja, naista koskevaa lainsäädäntöä, aborttikysymystä, ehkäisyvalistusta, äitiyshuoltoa ja lasten hoidon kunnallista järjestämistä koskeviin kysymyksiin. Myös yleisemmät sosiaalialan asiat, kuten asunto- ja köyhäinhuoltokysymykset sekä kasvatusperiaatteet kiinnostivat vasemmistoliikkeen naisia.³⁵

Tehokasta toimintaa haittasi kuitenkin naisten välinpitämättömyys politiikkaa ja järjestötoimintaa kohtaan. Ongelma oli havaittu jo edellisellä vuosikymmenellä,³⁶ mutta se paheni 30-luvun kuluessa koko jäsenistön osalta SDP:n omaksuessa maltillisemmän ja yhteistyöhakuisemman linjan ja yleisen ilmapiirin muuttuessa yhä oikeistolaisemmaksi. Kun järjestöjen jäsenmäärät pienenivät, Kaisu-Mirjami Rydberg yritti muiden poliitikkojen tavoin värvätä toimintaan mukaan uusia jäseniä. Erityisesti hän koetti saada nuoria naisia innostumaan, sillä kuten hän totesi, naisjärjestöissä oli vain ”keski-ikä saavuttaneita naisia ja vanhoja mummoja”.³⁷ Rydberg itse toimi aktiivisesti sosialidemokraattisessa naisliikkeessä.

Vaali- ja lakkopuheet olivat otollisia tilaisuuksia herätellä kuulijoita ja muokata näiden tietoisuutta. Naisten äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi näille järjestettiin omia tilaisuuksia. Naisten vaalijuhlassa vuonna 1936 Koiton talolla Kaisu-Mirjami Rydberg puhui poliittisen välinpitämättömyyden vaaroista. Hän totesi, että kaikki naiset eivät edes tiedä, mitkä vaalit ovat tulossa ja että välinpitämättömyys voi Suomessakin johtaa siihen, mikä Saksassa on toteutunut. Rydberg jatkoi toteamalla, että monien naisten mielestä politiikka ei ole kiinnostavaa eikä kuulu heille, mutta näin ei ole:

Politiikka ei ole ikävää, politiikka ei ole jotakin sellaista, joka ei liikuta teitä. Se on osa elämää, yhteiskunnan elämää ja jokaisen yksityisen elämää. Politiikka on kolmantena, kun työläisäiti laskee ja laskee tilipussia saadakseen rahat riittämään... Politiikka on mukana, kun vaaditaan uusia varustelumiljoonia kansan hartioille. Politiikka on mukana, kun yritetään estää jokaisen elämään [--] vaikuttavien yhteiskunnallisten uudistusten voimaantulo. [--] Politiikka on mukana, kun tämän maan taantumusporvarit ja fascistit haluaisivat syöstä maamme sotaseikkailujen tielle huutaen ”marxilaisuutta ja punaista vaaraa vastaan” ja haluten riistää tämän maan työväkeä viltä sanan ja ajatuksen vapauden.³⁸

Rydberg jatkaa puhetta käskemällä kuulijoidensa kysyä kaikilta välinpitämättömiltä, kumpaa nämä haluavat, nälkää, sotaa, sortoa ja ilotonta elämää vai rauhaa, onnea ja valoa köyhään elämäänsä. Jälkimmäiset eivät järjesty onnellisen sattuman kautta, vaan tulemalla mukaan työväenluo-

kan taistelurintamaan, ay- ja poliittisiin järjestöihin, Rydberg tiivistää.

Kaisu-Mirjami Rydberg etsi työväenliikkeeseen ”uutta naista” muuttamaan maailmaa paremmaksi. Elina Katainen on korostanut sitä, että ”uusi nainen” ei ollut vain 20-luvulla porvarillisessa maailmassa lanseerattu käsitys rohkeasta ja ennakkoluulottomasta nuoresta naisesta, vaan myös sosialistipiireissä syntyi nykyaikainen naisihanne tasavertaisesta, itsenäisestä naisesta.³⁹ Kaisa Vehkalahti toteaaakin, että käsite sai erilaisia merkityksiä taustaideologiansa mukaan.⁴⁰ Sekä porvariston että työväestön piirissä ”uusi nainen” saattoi suuntautua myös kotiin, perheenemännyyteen ja äitiyteen. Keskustelut siitä, oliko politiikka vai perheenäitinä oleminen arvokkaampaa, sai paljon huomiota vasemmistolaisessa naisliikkeessä, ja kannat vaihtelivat henkilöittäin.⁴¹ Käsitteen monimerkityksisyys ja selkiytymättömyys tulee esille Sosialidemokraattisen Naisliiton *Toveritar*-lehden kirjoituksista.⁴²

Kaisu-Mirjami Rydberg osallistui tarmokkaasti ”uuden naisen” luomistyöhön. *Toveritar*-lehti alkoi 30-luvun alusta korostaa työläisnaisen kotitalousvalmiuksia, mutta Kaisu-Mirjami Rydbergin ”uusi nainen” oli vahvasti mukana yhteiskunnallisessa toiminnassa. Rydbergin kanta lähenee Martta Salmela-Järvisen näkemystä naisten, erityisesti äitien, poliittisen osallistumisen merkityksestä – työläiskodit tulevat onnellisiksi vasta, kun yhteiskunta on muutettu toisenlaiseksi. Kyse oli sekä oikeudesta poliittiseen toimintaan että velvollisuudesta toimia yhteisen edun hyväksi.⁴³

Rydbergin ”uutta naista” koskeissa puheissa oli muutamia painopistealueita. Hän paheksui porvarillisen viihteen tarjoamaa kuvaa ”uudesta naisesta” ja nosti sen tilalle poliittisesti aktiivisen työläisnaisen. Erityisen huomionsa hän kohdisti nuorien tyttöjen kasvatustyöhön. Hän vastusti kaikkea, mikä antaisi tytöille väärää naisen malleja, mutta rohkaisi naisia henkiseen ja yhteisölliseen kasvuun järjestötoiminnan avulla.

Rydberg virittää käsityksensä ”uudesta naisesta” kuvailemalla ensin viihteen tarjoamia malleja, joissa ”uusi nainen” ohjaa elokuvassa autoa ajamalla 100 km:n tuntinopeudella, kokeeteeraa elegantisti nahkapuvussa lentokoneen siivellä tai hurmaa tanssiaisissa miehiä ihastuttavalla poikamaisuudella:

Tuollainen uusi nainen, joka tulee vastaamme ajanviete- ja vakavammissa kirjallisuudessa, joka katselee meitä valkealta kankaalta ja kirjan lehdiltä tyhjin, mitänsanomattomin silmin ja joka sopivan miljonäärin ilmestyessä näköpiiriin heittää uudenaikaisuutensa menemään kuin kaksi kertaa käyttämänsä hiihtopuvun, on eräs niistä uudenaikaisuuden vääristetyistä kuvista, joita me näem-

me kaikkalla ympärillämme ja joilla tahdotaan peittää silmämme näkemästä koko totuutta ja aivomme ajattelemasta johdonmukaisesti.⁴⁴

Rydberg lainaa Helvig Dohmin sanoja ja toteaa kapitalistisen talousjärjestelmän luoneen todellisen ”uuden naisen”. Se on temmannut naisen tuotantoprosessiin, pakottanut hänet huolehtimaan toimeentulostaan ja paukauttanut oven hänen peräänsä kiinni vuosisatojen perheydyltiin, jossa hän aviovaimona ja tyttärenä eli passiivisena, nöyränä ja holhousta kaipaavana. Uuden ajan ankara todellisuus vaatii naiselta uusia ominaisuuksia jatkaa Rydberg. Se vaatii aktiivisuutta, vastustuskykyä, päättävyyttä, elämäntarmoa, kylmää järkeä. Tämän tietävät parhaiten työväenluokan naiset, jotka kulkevat ”uusien naisten” rintaman eturivissä.⁴⁵

Rydberg katsoi, että tavalliset nuoret tytöt, jotka eivät harrasta eivätkä tiedä juuri mitään, mutta ovat täynnä elämänhalua ja tahtoa menestyä elämässään ovat parasta raaka-ainetta ”uuden naisen” luomiseksi. He ovat järjestöaktiiveille todellinen työmaa, painotti Rydberg. ”Menkää siis joka ainoa ja onkikaa tänne yksi sellainen tavallinen nuori tyttö. Ja pitäkää huolta siitä, että hän myös pysyy joukossamme.”⁴⁶ Pahin, mikä tavallista tyttöä uhkaa, ovat Rydbergin mielestä romanttiset ”tosikertomukset”, joita *Perjantain* ja *Lauantain* kaltaiset lehdet julkaisevat ja joissa köyhä, nuori sankaritar löytää rikkaan mieheen ja elää onnellisena elämänsä loppuun. Nämä johdattavat tytön harhaan ja passivoivat hänet. Parasta, mitä nuorelle tytölle voi tapahtua, on tulla mukaan työväen nuorisajaostoihin, opintokerhotoimintaan, kirjallisuuskerhoihin, lausuntakuoroihin, naisvoimistelujaostoihin. Niissä kaikissa on reipasta toimintaa ja reilua toverihenkeä, joka valmentaa elämää varten, korosti Rydberg lukuisissa tilaisuuksissa.

Kaikkien työväenjärjestöjen, myös naisjaostojen yhteisenä tavoitteena oli Rydbergin mukaan ponnistella kohti luokatonta yhteiskuntaa, jossa ”me teemme työtä vain omaksi hyväksemme ja ihmisveljemme suuren yhteisön hyväksi. Ja luokaton yhteiskunta vasta tarjoaa jokaiselle yksilölle, jokaiselle naistoverillekin tilaisuuden kehittää itseään siihen ihanne-tilaan, jonka suuri työväenjohtaja luonnehti puhuessaan ajasta, jolloin jokainen keittäjä pystyy hallitsemaan valtakuntaa”.⁴⁷ Rydbergin ohjelma noudatti pitkälle muiden yhteiskunnallisesti suuntautuneiden sosialidemokraattisten naisten ajatuksia naiskysymyksestä. Persoonalliset painotukset tulivat hänen omakohtaisesta kulttuurityöstään kirjallisuuden ja teatterin kentillä. Monissa tilaisuuksissa hän esitelmöikin pelkästään kan-

sansivististyön kysymyksistä tai kertoi työväenkirjallisuudesta. Edistyksellisten naiskirjailijoiden, kuten Iris Uurron tai Elvi Sinervon teoksia hän esitteli usein.

Äitien, lasten ja rauhan puolesta

Työväen järjestöissä pyrittiin sotien välisenä aikana vakiinnuttamaan vuotuiset juhlapäivät. Äitien päivä ja Kansainvälinen Naistenpäivä juurrutettiin myös Suomen työläisnaisten tietoisuuteen.⁴⁸ Kaisu-Mirjami Rydberg kävi puhumassa näissäkin tilaisuuksissa 30-luvun loppupuolella. Yleisenä teemana oli rauhan asia. Sotien välisen ajan naisasialiikkeelle oli yleensäkin ominaista pasifistisuus, mutta erityisesti vasemmistolaiset naisliikkeet omaksuivat rauhan asian ohjelmaansa. Se yhdistyi sodan ja fasisminvastaisen kansanrintamapolitiikan ajamiseen, sillä 30-luvun loppu poliittinen ilmapiiri toi sodan uhan yhä konkreettisemmaksi.⁴⁹ Kaisu-Mirjami Rydbergin Naistenpäiväpuheen sanoissa oli paljon voimaa:

Hyvät toverit: meidän tunnuslauseemme kansainvälisenä naistenpäivänä: so-
taa vastaan, fascismia vastaan, maailman rauhan ja yhteiskunnallisen oikeu-
denmukaisuuden puolesta, eivät ole tyhjiä sanoja tai korulauseita. [--] me
asetamme joukkovoimamme horjumattomana muurina imperialistisen kapi-
talismin kätyrien sotavyöryä vastaan ja pysäytämme sen...⁵⁰

Äitienpäiväpuheissa Rydbergillä oli kaksi teemaa. Toinen kohdistui kovia kokeneiden, puutteessa eläneiden työläisäitien tilanteen parantamiseen, niin että se täyttäisi inhimillisesti arvokkaan elämän ehdot. Toinen teema kohdistui rauhanasiaan ja lasten suojattomuuteen sodan uhatessa. Rydberg korosti yhä uudelleen, että työväenluokka ei halua sotaa, se haluaa rauhaa, leipää ja onnellista elämää. Hän käytti useissa puheissaan Katri Valan runoa ”Syntymättömille”. Rydberg kuvailee, miten runossa nuori nainen katselee leikkiviä lapsia ja haaveilee omasta lapsesta, pienten jalkojen tepsutuksesta, heleistä lasten äänistä. Mutta hän vapisee lasten tulevaisuuden tähden nähdessään, miten nälkäinen mies penkoo roskalaatikkoa, miten mereltä kuuluu ampumaharjoitusten ääni. Hän tuntee vihan ja varusteluvimman ympärillään ja ajattelee ”Tänään on vielä rauha, mutta milloin putoaa räjähtävä kuolema leikkivien keskelle”. Runoilja sanoo häpeävänsä maailmaa syntymättömien lastensa edessä, referoi Rydberg.⁵¹ Hänen puheissa toistuu ajatus siitä, että lapset eivät saa joutua sodan uhreiksi: ”Me emme synnyttäneet lapsiamme tykin ruuaksi, me synnytimme heidät elämään, ei kuolemaa varten, onnellista

maailmaa ja onnellista elämää varten”.⁵² Rydberg mainitsee, miten monissa hänen ”Mirja-tädin kirjelaatikkoon” saamissaan lasten kirjeissä on surua, kärsimystä ja epätoivoa.

Usean puheen aiheena oli Espanjan naisten ja lasten huono tilanne Espanjan sisällissodan aikana. Vasemmistopiirit tukivat sekä Suomessa että muualla Euroopassa Espanjan tasavaltalaisia. Älymystöpiireihin kuuluva ja Kaisu-Mirjami Rydbergille läheinen yhteistyökumppani Cay Sundström kävi paikan päällä tutustumassa tilanteeseen. Joitakin vapaaehtoisia lähti Suomestakin taistelemaan Espanjaan. Ammattiyhdistysväki ja puoluejärjestöt järjestivät keräyksiä ja Espanjan juhlia naisten ja lasten auttamiseksi.⁵³ Kaisu-Mirjami Rydberg puhui Espanjan lapsista sekä työläispiirien keskinäisestä solidaarisuudesta ja ihmisrakkaudesta, ”humanismista” useassa tilaisuudessa Helsingissä, mutta myös Turussa, Yläneellä, Vihdissä, Lahdessa, Viipurissa, Tampereella, Kauniaisissa, Askolassa, Muuraisissa...

”Pelästyneet lapsenkasvot ovat kuin vertauskuva tälle meidän ajallemme, jota kerran nimitettiin lapsuuden vuosisadaksi, [--] pelästyneet lapsen kasvot kuoleman kouristuksessa – ihana lasten vuosisata.”, toteaa Kaisu-Mirjami Rydberg kyynisesti erään Espanjan-puheensa alussa todeten, että vuosisadasta tulikin enemmän tekniikan – pommikoneiden ja myrkkyykaasujen – kuin lapsuuden vuosisata. Kiinassa lapsia vaeltaa kuin kulkukoiria, Espanjasta otetut sotakuvat näyttävät, miten pelokkaat ja avuttomat lapset värjöttävät kuolleiden äitiensä ruumiiden vieressä osamatta lähteä mihinkään, vanhan ihmisen kasvoillaan väsymys ja turtumus. ”Älkäämme unohtako Espanjan lapsia tänäkään talvena”, vetosi Rydberg.⁵⁴

Muurarien Espanjan-juhlassa juhlassa 1937 Rydberg korosti puheessaan sodan jatkumisen pitkittävän lasten kärsimystä. Hän totesi, miten Ruotsi, Sveitsi, Belgia, Englanti ja Neuvosto-Venäjä olivat antaneet lapsille turvapaikkoja. Englannissa kaikki kansankerrokset avustivat Espanjan lapsia, Suomessa vain työväenliike. Etsivä Keskuspoliisi oli myös seuraamassa tilaisuutta. Raportissa todetaan:

Puhuja kuvaili, melkein päliikkävasti, monin pienin esimerkein lasten kärsimiä sodan kauhuja ja hermokohtauksia sekä Bilbaon kukistumisen aiheuttamaa pakokauhua lasten keskuudessa.⁵⁵

Kaisu-Mirjami Rydbergille myös kotimaan lapset olivat monin tavoin läheisiä. Hän piti ensin *Suomen Sosialidemokraatissa*, sitten *Vapaassa Sanassa* ”Mirja-tädin kirjelaatikkoo”, minne lapset saivat lähettää kirjeitään.

Lastenosastossa Rydberg julkaisi lasten kirjeitä, kommentoi niitä ja kirjoitteli niitä itsekin lasten nimissä. Hän käytti myös Nomin ja Matti-sedän nimimerkkiä ja harjoitti samalla sosialidemokraattista asennekasvatusta ja propagandaa. Koska hänen kielenkäyttönsä oli railakasta, myös aikuiset lukivat osastoa mielellään. Lastenosastossaan Rydberg ylitti normaalin lehtikäytännön rajat. Lapsille kirjoittamissaan saduissa hän sekoitti fantasiaa, propagandaa ja yksityiskohtia työväenluokan elämästä. Tarmolan lapset saivat vuonna 1938 kuulla Kettu Repolaisesta, Orava Pähkinänpurijasta, Otso Mesikämmenestä, Äiti Villikissasta ja Ankka Lättäjalasta, joiden elämä mukaili työväenluokan elämäntapaa. Äiti Villikissa luki mielellään ”Tosikertomuksia todellisesta elämästä metsän siimeksessä” ja eläinten kirjallisuuserkossa tutkittiin ”hiki tukassa kuinka asiat oikein ovat”. Metsän väki järjesti myös suuret kesäjuhlat, joissa esitettiin painikilpailu, voimistelu- ja tanssiesityksiä sekä kuvaelma ”Yhteistoiminnalla luomme uuden maailman”.⁵⁶

Kaisu-Mirjami Rydberg kävi myös Turussa Tarmolan juhlassa puhumassa lapsille. Osuuskauppa-aatteesta hän johdatti ajatukset suurempien kysymysten äärelle, lasten ja nuorten merkitykseen tulevaisuuden rakentajina. Hänen puheestaan tulee ilmi myös voimakas optimismi tulevaisuutta kohtaan:

Minä uskon, lapset, että tekin tahdotte olla mukana rakentamassa tuota onnelista, uutta maailmaa... Rakkaat pienet kuulijat, samalla tavoin, kuin te kasvatte täällä, samoin kasvaa miljoonia lapsia maailman eri puolilla. Se on uusi sukupolvi, se on se sukupolvi, joka enää ei saa elää välinpitämättömänä tässä maailmassa, jonka kauniita piirteitä nyt rumentavat vääryyden, sodan, sorron ja puutteen merkit. Te olette kerran se uusi sukupolvi, joka jo vihdoinkin ymmärtää yhteistoiminnan merkityksen, se sukupolvi, joka jo näkee muutoksen. - - Te lapset elätte suurena, jännittävänä, vaarallisena aikana, murrosaikana, jolloin muutos, tuo uuden syntymä jo on aivan meidän keskellämme - - maailman työtätekevien veljellisen yhteistoiminnan murtumaton ketju yhdistää teidät toisiin ihmisveljiin. Se ketju lujittuu päivä päivältä ja mitä lujemmaksi se tulee, sitä lähempänä on uuden maailman syntymäpäivä.⁵⁷

Vankilavuodet ja uusi käänne

Kaisu-Mirjami Rydbergin usein puheissaan mainitsema sodan uhka toteutui talvisodan alkaessa. Vasemmisto hyväksyi talvisotaan osallistumisen, joskin sodan syttyminen koettiin sen keskuudessa suurena pettymyksenä. Kaikki eivät halunneet uskoa Neuvosto-Venäjän hyökkäykseen. Sen sijaan välirauhan aikaan poliittinen ilmapiiri radikalisoitui sosialidemokraattien vasemmalla laidalla ja kommunistipiireissä. Asenteet uutta,

odotettavissa olevaa sotaa kohtaan tulivat kielteisiksi ja monet älymystöläiset, kuten Raoul Palmgren ja Arvo Turtiainen, päättivät olla osallistumatta siihen Saksan liittolaisena. Mauri Ryömä perusti Suomen ja Neuvostoliiton Rauhan ja Ystävyyden Seuran, joka levitti voimakasta sodan vastaisuutta, kritiikitöntä neuvostomyönteisyyttä ja ajoi jopa suoran toiminnan politiikkaa sosialismiin siirtymiseksi kansannousuja hyväksi käyttäen. Mukana toimivat aktiivisesti mm. Elvi Sinervo, Jarno Pennanen ja Helmer Adler, joka keräsi noin 200 aseellisen miehen joukon väkivaltaisen kapinan nostattamiseksi. Tällä ryhmällä oli kommunistiyhteyksiä Moskovaan. Mielenosoitukset ja mellakat yleistyivät, suppeita salahankkeita, jotka eivät kylläkään johtaneet pidemmälle, virisi ympäri maata kommunistien keskuudessa.⁵⁸

Tässä tilanteessa osa SDP:n kansanedustajista alkoi yhä kriittisemmin arvostella SDP:n politiikkaa ja syyttää Tanneria maan joutumisesta sotaan. Syntyi ns. kuutosten eduskuntaryhmä. Siihen kuuluivat kansanedustajat K.H. Wiik, Cay Sundström, Mikko Ampuja, Yrjö Räisänen, Johan Helo ja Kaisu-Mirjami Rydberg. Myöhemmin Väinö Meltti liittyi ryhmään. Kuutokset erotettiin SDP:stä 1940 ja saman vuonna se perusti oman äänenkannattajan, *Vapaan Sanan*, jonka toimitussihteeri Rydbergistä tuli. *Vapaa Sana* oli selvästi SDP:n linjaa vasemmalla ja monet kommunisteiksi tiedetyt toveriseuralaiset kannattavat sitä. Suoranaisia yhteyksiä ei ryhmällä ollut Moskovan suuntaan, mutta kylläkin kansainvälisessä kommunistisessa liikkeessä toimineisiin henkilöihin. SDP kielsi jäseniään levittämästä *Vapaata Sanaa*, ja pian lehti joutuikin viranomaisten paino-kieltoon. Viimeiset numerot painettiin Ruotsissa aatetovereiden avustamana, Rydberg kävi lukemassa lehden korrehtuurit Tukholmassa.⁵⁹

Kesällä 1941 Sisäasiainministeriö teki Valtion Poliisin selvityksen perusteella päätöksen pidättää kuutokset ja sijoittaa nämä turvasäilöön tasavallan suojelulain nojalla. Pidätystä seurasi oikeudenkäynti, jossa joitakin kuutosia syytettiin valtio- ja maanpetollisesta toiminnasta, joitakin, kuten Rydbergiä kommunistisesta toiminnasta. Hänen väitettiin saaneen Moskovasta aineistoa *Kirjallisuuslehteä*, *Tulenkantajia* sekä omia kirjoituksia varten, olleen vuosien mittaan äärimmäisen vasemmistosuunnan kannattaja, nauttineen kommunistien suosiota ja puhuneen näiden tilaisuuksissa. Hän sai toiminnastaan neljän vuoden kuristushuonetuomion.⁶⁰ Hämeenlinnan naisvankilassa Rydbergin poliittiset mielipiteet jyrkentyivät ja hänestä tuli kommunisti. Hertta Kuusisesta tuli läheinen aatetoveri.

Sodan päätyttyä poliittiset vangit määrättiin vapautettavaksi, ja poliitti-

set suhdanteet kääntyivät joksikin aikaa äärivasemmistolle otollisiksi. Se sai vahvistusta ideologialleen, sillä se tulkitsi sodan lopputuloksen osoittavan, että poliittinen suunta oli ollut oikea ja että nyt päästäisiin varsinaiseen työhön, uudistaman Suomen oloja ja luomaan hyviä suhteita esikuvalliseen Neuvostoliittoon. Kaisu-Mirjami Rydberg palasi muiden kuutosten tavoin entiselle paikalleen eduskuntaan ja kaupunginvaltuustoon. Hän oli mukana perustamassa SKDL:a ja SNDL:a (Suomen naisten demokraattista liittoa). Vuonna 1945 hän liittyi SKP:een toimien usean vuoden ajan sen puoluetoimikunnan jäsenenä. Rydberg toimi myös *Vapaan Sanan* toimitussihteerinä. Lehti ilmestyi ensin kerran viikossa, sitten joka päivä. Ensimmäisen numeron painos oli 60 000 kpl ja etusivulla oli Rydbergin kirjoitus ”Vankiloissa ei saa enää häväistä ja tuhota elämää”. ”Mirja-tädin kirjelaatikko” jatkoi sekin toimintaansa. Rydberg kirjoitti myös kulttuurisivuille. Lehtityö vei yhä enemmän hänen aikansa, puhujamatkoille ei päässyt enää helposti lähtemään.

Juuri 40 vuotta räyttäneen Kaisu-Mirjami Rydbergin elämän uusi käänne näkyy hänen kirjeestään puoluetoveri K.H. Wiikille. Kepeästi kirjoitetussa ja energiaa pursuavassa kirjeessään tuore toimitussihteeriksi kertoo kuulumisia ja toivoo ettei joutuisi Lapinlahteen, sillä niin kiire hänellä on, ettei ehdi nukkua kuin neljä, viisi tai ei yhtään tuntia yössä, kun melkein yksin joutuu tekemään koko lehden:

Minä olen lehden takia kuin vanki, saan hoitaa sen jokseenkin yksinäni, sen minkä Meltti vähän, mutta Cay ei laiskuutensa ja kielitaidottomuutensa vuoksi ole miksikään avuksi, päinvastoin hänen juttujensa korjaamiseen menee julkasti aikaa. Leino ei ehdi hallituksesta, Hertta ei ehdi SKP:stä, Raoul ei ehdi Kansankulttuuri Oy:stä. Uutistoimittaja Virtanen ehtisi, mutta ei vielä osaa paljon mitään. [...] Nyt olemme saaneet Irja Palmgrenin kiireesti sanoutumaan irti paikastaan, joten kahden viikon kuluttua saamme edes hänet. Mutta se on vasta sitten. Ah, varjele herra mun järkeäni siihen asti.⁶¹

Uteliaan kysymyksiä

Kaisu-Mirjami Rydberg aloitti *Vapaassa Sanassa* itselleen uuden lajityypin, pakinoiden kirjoittamisen. Ne oli allekirjoitettu nimimerkillä Utelias ja jokainen niistä alkoi ”Utelias kysyy”-kysymyksellä. Pakinan muoto mahdollisti vapaan, luovan ja kekseliään kirjoittamisen, jossa saattoi yhdistää toisiinsa vastakkaisia kielen elementtejä, niin faktaa kuin fiktiota sekä tyyli-lajeja ontosta päätöksestä arkipäivän rupatteluun. Pakina on humoristisen perusvirityksensä vuoksi sanomalehden otollisin paikka esittää murhaavaa kritiikkiä, jolle pakinan kohde ei voi mitään – kyse-

hän on leikistä! ⁶² Myös nimimerkki Utelias esitti kiusallisia kysymyksiä epäkohdista ja vinoumista kaikilla elämän alueilla. Tässä suhteessa Rydberg jatkoi sekä leinolaisen kulttuuripakinan että työväenliikkeen poliittisen pakinan perinnettä. Sotia edeltävä vuosikymmen oli ollut poliittisen pakinan kukoistuskautta, *Suomen Sosialidemokraatin* Sasu Punanen oli naurattanut lukijoita häijyn terävillä analyyseillään poliittisesta elämästä, ja myös monet älymystöläiset, esim. Katri Vala, Raoul Palmgren ja Jarno Pennanen olivat kirjoittaneet leinolaisessa hengessä kulttuuripakinoita. ⁶³

Kirsti Manninen on todennut, että sodan jälkeen pakinoiden emotionaalinen tyyli murtui, kielellinen raituruus korostui ja pakinoitsijan paasaamisen sijaan lukija sai itse oivaltaa, mistä oli kyse. Dialogin käyttö alkoi yleistyä tyylikeinona, ja erityisesti monet naispakinoitsijat rakensivat tekstiinsä vahvan dialogin myös lukijoiden kanssa. ⁶⁴ Jälkimmäisellä seikalla oli suuri merkitys pakinan viestin perille menon kannalta. Kaisu-Mirjami Rydbergin pakinoista näkyy jatkuva vuoropuhelu lukijoiden kanssa. Yleisö lähetti hänelle lukijakirjeissään vinkkejä uusista aiheista ja kommentteja jo julkaistuista kirjoituksista.

Pakina kytkeytyy aina huvittamiseen ja naurattamiseen. Uteliaan tyylirekisteri ulottui armottomasta kritiikistä ilkkurisen teräviin neulanpistoihin ja kevyesti kuplivasta ironiasta viiltävään satiiriin. Aivan samoin, kuin Rydberg hallitsi puheissaan retoriikan säännöt, hän oli myös tietoinen huumorin keinoista. Kuten Aarne Kinnunen on todennut: "Varsinaisen humoristin vahvimpia aseita on sääntöjen tuntemus ja kyky muuttaa niitä. Sen pelin avulla hän hallitsee kolmion: tekijä, uhri, kuulija." ⁶⁵ Rydberg käyttikin tietoisesti jo antiikin teksteistä tunnettuja normiylityksiä, kuten travestiaa, paradoksia ja hyperbolaa. ⁶⁶ Erityisesti travestia eli teeman ja tyylin ristiriitaan pohjautuva keino oli hänen pakinoissaan yleinen. Juhlava ja arkinen yhdistyivät koomisina toisiinsa ja pakinoitsijoille ominainen monikon ensimmäisen persoonan käyttö yksikön ensimmäisen sijaan toi kerrontaan tahatonta mahtipontisuutta. Juhlavan ja arkisen yhdistyminen parodiaksi on Henri Bergsonin mukaan erityisesti englantilaisen huumorin tyylikeino. ⁶⁷ Näyttääkin siltä, että Kaisu-Mirjami Rydberg oli erityisen viehätynyt englantilaisten huumorista kielen käytön kaikilla alueilla.

Eri tasoiset "taantumuspöydät" olivat Uteliaan erityisessä suojeluksessa pakinoitsijan alkutaipaleella. AKS:läisiä ylioppilasliikkeitä hän suomikovistelemalla "Mitä toivo antoi isänmaalleen?". Eräaseen aitaan ilmaantunut "K.Klubin" ilmoitus, jossa kutsuttiin liittymään Suomen vapaustais-

teluun, kirjvotti Uteliaan pohdiskelemaan poikamaisella tyyllillä mistä mahtoikaan nyt olla kyse:

Haa. Jännää. Eikö olekin, pojat? Mitä merkitsee ”K.Klub”? Kalmakourien Klubi? Kuonokoppaisten Kosto Elää? Korsukirppujen Konttori? Kessukirveen Kahu Kerho? Kolme-miestä-korkin-päällä? Onko aatteen isänä yksi, kaksi vai viisi miehenalkua? Kokoon tuuko Kansallissosialististen Koulupoikien Kummitusketju keskiyöllä Vanhan Hautausmaan takana? Voiko joku laskeutua alas ikkunastaan pyykkinarua pitkin?⁶⁸

Utelias jatkaa vakavammassa sävyssä kertoen siitä, miten kommunistit jatkuvasti saavat tappouhkauksia ja miten monet lukijat ovat kirjoittaneet, etteivät uskalla ilmaista poliittista kantaansa julkisesti. Hän rohkaisee heitä kertomalla sadun isosta pahasta sudesta ja rohkeista lapsista, jotka voittivat pelkonsa, sillä heidän oli kuljettava metsän poikki noutaakseen sairaalle äidilleen lääkettä. – Eikä susi purrut heitä. Pakinoitsija kysyykin: ”Mitä olisi saatu aikaan maailmassa, jos jokainen ihminen kaikissa tilanteissa olisi tinkimättä pysynyt kannallaan vain istuessaan peilin edessä omaa itseään vastapäätä!”⁶⁹ Hän lopettaa pakinansa opettavaan sävyyn osoittamalla sanansa erälle lukijoista:

Fasistien vainoamalle pyydämme ojentaa muistovärsyn. Sen on kirjoittanut Suuri Viisas Mies: MONESTI ELÄESSÄÄN ARKA KUOLEE, MIES ULJAS KER-
RAN VAAN. Suuri Viisas Mies on nimeltään Shakespeare.⁷⁰

Kulttuurielämä oli Uteliaan pakinoissa tärkeällä sijalla. Hän kirjoitti Suomen Kirjailijaliiton vuosikokouksesta, joka pakinoitsijan mukaan meni kerrassaan operetiksi. Läsnä oli kirjailijoita laidasta laitaan. Paikalla oli ”heimosoturi” Juhani Konkka, ja Suur-Suomi -romaanien kirjoittaja Vilho Helanen, joiden läsnäolo vaikutti Uteliaan mukaan kohottavasti tiettyihin piireihin. Sitten puhui Olavi Paavolainen joka jo nuoruudessaan tahtoi avata ikkunoita Eurooppaan, seisoi taas käsi ikkunan hantaakilla, kiskoi toisella kädellään alas pimennysverhoa suomalaisen kirjallisuuden ”ikkunapookista”, ja sanoi: ”Ikkunat auki Eurooppaan, Aasiaan, Ameriikkaan, Australiaan, Afrikkaan. Valoa kansalle, kansainvälisiä suhteita.”⁷¹

Samaa sanoi Kiila, jatkoi Utelias, mutta sitten tuli Juhani Konkka, joka sanoi, ”ei mitään suhteita, me olemme suomalaisia. Hyvä, sanoi Martti Haavio.”⁷² Utelialta kysyttiin, tuntee ko hän Merikoskea. Pakinoitsija luuli tarkoitettavan Oulussa olevaa koskea, mutta kyse olikin Kouluhallituksessa työskentelevästä kirjailijasta Merikoskesta. Eikä Utelias tiennyt sitäkään, kuka on runoilija Albert Eerola. Aikalaiskirjasta onneksi selvisi, että tämä oli julkaissut kaksi teosta, 1903 teoksen *Runo-oraita* ja 1907

teoksen *Vihurin-Väreitä*. Puoluekanta kokoomus ja harrastukset suojelukuntatoiminta:

Häpesimme toistamiseen sivistymättömyyttämme. Nyt vasta tiedämme, kuka on suomalainen runoilija Albert Eerola, joka on Kirjailijaliiton jäsen. Kun saamme pakinan valmiiksi, valvomme lopunkin yötä ja kirjoitamme kaksi runokoelmaa "Kalteri-kaikuja" ja "Rannan-Raikuja". Aamulla lähetämme lainanomuksen runoilija Albert Eerolan säästöpankin johtokunnalle julkaistaksemme kokoelmat omalla kustannuksellamme ja päästäksemme jäseneksi Suomen Kirjailijaliittoon.⁷³

Utelias kysyykin, pitäisikö suomalaisen kirjallisuuden ikkunat avata kerassaan särkemällä ne:

Ne ovat olleet liian kauan suljettuina. On toisaalta vahinko, jos ne on särjettävä, jotta palava nuorukaismieli pääsee päivänvaloon. Mutta toisaalta se ei ole vahinko. Mikään elävien ihmisten yhteenliittymä ei pääse eteenpäin, jos sen on vedettävä perässään vainajien saattoa.⁷⁴

Kolmas teema, joka Rydbergin ensimmäisistä pakinoista nousee esiin, ovat koulukysymykset. Hän halusi perustella vasemmiston koulu-uudistuksia, joiden pyrkimyksenä oli muuttaa kansakoulu kahdeksanvuotiseksi, kaikille samanlaisen perustan tarjoavaksi kouluksi. Jako kansa- ja oppikouluun oli vasemmiston mielestä jyrkästi väestöä tiedollisesti eriyttävä. Rydberg oli yleisemminkin kiinnostunut koulu- ja kasvatusasioista. Hän oli kansakoulunopettajaparin tytär, ja oli itsekin toiminut opiskeluaikoinaan opettajana. Ei ollutkaan sattuma, että Yrjö Leino uutta hallitusta sodan jälkeen muodostaessaan koetti saada ensin Raoul Palmgrenia, sitten Kaisu-Mirjami Rydbergiä opetusministeriksi.

Ministeriä Rydbergistä ei tullut, mutta Amerikkaan hän pääsi suomalaisten sanomalehtitoimittajien tutustumiskäynnille, mikä keskeytti pakinoitsijan toimen joksikin aikaa. Joulukuussa 1945 Utelias ilmoitti tulevasta matkastaan otsikolla "Voimmeko tipauttaa kyyneleen?" Kyseessä ei ollut suuren surun ilmaus, vaan pieni kaipauksen kyynel, sillä pakinoitsija arveli tulewansa ikävöimään lukijoitaan istuessaan lentokoneessa, raivas yllään ja meri allaan. Jännittyneenä Utelias odotti elämänsä ensimmäistä lentomatkaa entisellä pommikoneella, Amerikkaa, jossa aikoi tutustua atomipommiin, patenttiläkkeisiin ja siihen todelliseen amerikkalaisuuteen, joka on kaiken humpuukin takana. Aitoamerikkalaiseen tyyliin hän silloin sanoisi "O BOY, suomeksi se on VOI JEEKUTI."⁷⁵

Naisen naurua vai älymystöläisten huvia?

Rydbergin puheista oli mahdollista nostaa nimenomaan naisen kielelle ominaisia piirteitä. Samalla tavalla voidaan kysyä, onko hänen pakinoissaan nimenomaan naisille ominaista huumoria. Pam Morris on kaunokirjallisuudesta löytänyt useita naisen huumorin ilmaisuja. Ne ilmentävät joustavaa elämänotetta, joka kieltäytyy hyväksymästä kärsimystä kohdaloksi, parodioinnin kykyä, jolloin käytetään hyväksi vallitsevia muotoja ja malleja sekä itseironiaa, jopa mustaa huumoria, joka estää suhtautumasta itseän liian vakavasti. Morris siteeraa Helene Cixousia, joka sanoo, että naiset saavat sanat lentoon. Ranskassa sana ”lentää” tarkoittaa myös varastamista, ja Morris toteaaakin, että myös Cixousin kielen sanaleikit ja metaforat murtavat naurulla kaikki vaatimukset yhtenäisyydestä ja sanojen samuudesta.⁷⁶

Naisten huumoria on luonnehdittu jaetuksi ja tilannesidonnaiseksi, nopeaksi, spontaaniksi ja pilailevaksi.⁷⁷ Kaisu-Mirjami Rydbergin pakinoissa huumori ilmaistaan kekseliäästi ja luovasti. Tietävästi Rydberg lainasi nimimerkki Uteliaan suuresti ihailmansa Walt Disneyn *Lumikista ja seitsemästä kääpiöstä*, mutta toisaalta se viittaa myös naiseen yleisesti yhdistettyyn uteliaisuuteen, jota vielä korostuu pakinoiden otsikoiden kysymysmuodossa. Rydbergin kieli ei kuitenkaan selity vain naisellisilla tunnusmerkeillä. Kielentutkijat puhuvat naisten kaksoistietoisuudesta. He hallitsevat sekä maskuliinisen että feminiinisen kielenkäytön ja pystyvät käyttämään niitä hyväkseen. Tähän kaksoistietoisuuteen voi lisätä vielä luokka-aspektin. Kaisu-Mirjami Rydberg hallitsi sekä sivistyneistön että kansanomaisen retoriikan, joten mahdollisuudet kielellisten jännitteiden rakentamiseen olivat pakinoissa lähes ehtymättömät. Pam Morris korostaa-kin naisten kielen bahtinilaista moniäänisyyttä, joka kyseenalaistaa ajatuksen yksiaänisistä totuudesta, jota hallitsevan ideologian koodit määrittävät.⁷⁸

Mutta nauru on myös vallan käyttöä, naurussa aktualisoituu mahdollisuus katsoa toista ylhäältä alaspäin. Pakina yhtenä naurun muotona onkin paikka neuvotella asioiden merkityksistä. Kirsti Manninen kysyy kuitenkin osuvasti pakinoitsijan osasta: ”Onko pakinoitsijan sananvapaus narrin vapautta sanoa julkisesti ääneen purevimmatkin mietteensä kunhan hatussa on kilisevä tiuku ja välillä heitetään häränpyllyä.”⁷⁹ Myös naisen mahdollisuus vallan käyttöön ja mielipiteiden esittämiseen liitetään usein juuri narrin tai clownin osaan, se on samalla sisäpuolista ja

ulkopuolista ja avautuu kulttuurisesta marginaalista. Naisen huumorin onkin nähty olevan näkymätöntä tai muistuttavan vähiten arvostettujen yhteiskuntaryhmien huumoria.⁸⁰ Vasemmistolainen naispakinoitsija tarkkailee maailmaa kaksinkertaisesta marginaalista, sukupuolensa ja luokansa kautta ja huumorista tulee keino tuoda viesti esille. Juuri ironia antaa näennäisen viattomana mahdollisuuden kritiikin esittämiseen.⁸¹

Kaisu-Mirjami Rydbergin ironiset, satiiriset ja parodioivat tekstit eivät olleetkaan ainutlaatuisia vasemmistoälymystöläisnaisten piirissä. Katri Vala ja Iris Uurto hallitsivat myös nämä tyyllilajit suvereenisti. Katri Vala, jota Kaisu-Mirjami Rydberg ihaili ja arvosti, kirjoitti myös pakinoita. Ne julkaistiin 1945, kirjoittajan kuoleman jälkeen nimellä *Henki ja aine eli yksinäisen naisen pölynimuri. Taistelevia pakinoita*. Teksteissä liikutaan säälimättömästi ivasta herkulliseen ironiaan. Iris Uurron 50-luvun alussa julkaisema romaani *Joonas ei välittänyt* käyttää myös huumoria, tyyllilajinaan häijyyteen asti pureva iva. Sen kohteena on ”parempien ihmisten maailma” eli ne 30-luvun vasemmistoälymystöläiset, jotka osallistui-
vat Työväen Näyttämön toimintaan.

Ylipäättään 30-luvun vasemmistoälymystö arvosti ja ihaili huumorin käyttöä, sekä kansanhuumoria että sen älyllisempiä muotoja. Raoul Palmgren käytti usein ”rehevän renessanssihumorin” käsitettä. Edellä mainitun Katri Valan pakinakokoelman alkusanoissa hän totesi: ”hänen naurunsa soi renessanssin-vitaalisena ja voitollisena”⁸² Rabelais tunnettiin, sillä piirien ihailema romantiikan vallankumouksellinen Victor Hugo oli nostanut hänet tärkeäksi kirjalliseksi hahmoksi. Ehkä vasemmistoälymystö näki renessanssihumorissa jotain samaa kuin Mihail Bahtin hieman myöhemmin, kansan juhli-
van karnevaalinaurun, joka iloitsi ja riemuitsi, mutta myös ivasi ja pilkkasi. Bahtinin mukaan ”karnevaali vapautti tietoisuuden virallisen maailmankatsomuksen vallasta ja antoi mahdollisuuden katsoa maailmaa uudella tavalla, ilman pelkoa ja hartautta, ehdottoman kriittisesti, mutta ilman nihilismää, myönteisesti”. Kansan nauru riisuu vallan alushoususilleen, totesi Bahtin.⁸³

Bahtinin luonnehdinta sopii monessa suhteessa Rydbergin tekstien häpeämättömän iloittelevaan otteeseen, mutta ei riitä kuvaamaan kokonaan hänen huumorinsa rekisteriä. Siinä oli vahvasti myös älyllinen puolensa, Voltairen epäkohtia ruoskivan huumorin perintö. Bahtin ei antanut tälle ominaisuudelle suurtakaan arvoa, hänen mukaansa karnevalistiset muodot palvelivat Voltairella satiiria, jossa nauru on muuttunut pelkäksi ivaksi,

surullisen kuuluisaksi Voltairen nauruksi. Sen voima ja syvyys on negaation purevuudessa ja radikaaliudessa, mutta uudistava tekijä puuttuu lähes kokonaan. Bahtin korostaa myös sitä, että puhdas satiirikko nostaa itsensä pilkkaamansa ilmiön ulkopuolelle, asettaa sen itsensä vastakohdaksi.⁸⁴

Myös Rydbergin pakinoissa satiirin kohteeksi joutui se, jota haluttiin arvostella ja tuomita. Toisaalta satiiri, ironia ja parodia perustuivat älyllisyyteen, mikä oli älymystöläisten omakuvan keskeinen elementti. Ja kuten Henri Bergson on todennut, älyllinen huumori toimii yhteisössä ihmisiä yhdistävänä tekijänä: ”Nauru vaatii vastakaikua. Se liikkuu tietyn piirin sisällä – aina yhtä suljetun piirin.”⁸⁵ Bergsonin mukaan naurava piiri kertoo ajatusliitosta, melkeinpä rikostoveruudesta. Älymystöpiirit olivat tiivis yhteistö, jossa vietettiin paljon aikaa yhdessä. Leikinlasku kuului luonnollisena osana vuorovaikutukseen ja lujitti yhteenkuuluvuuden tunnetta, ja Kaisu-Mirjami Rydberg oli usein huomion keskipisteenä. Ystävät kuvailevat häntä nauruihmiseksi, joka huvitteli ja huvitti muita laulamalla, tanssimalla ja pilailemalla. Hän rakasti näyttelemistä ja imitoi taitavasti. Hänen bravuureitaan olivat Maila Talvio- ja Hilja Riipinen- ”patetisoinnit”, mutta myös kliseisellä neuvostofraseologialla ilottelut. Elvi Sinervon mukaan Kaisu-Mirjami Rydberg kuului niihin harvoihin ihmisiin, joka kykeni nauramaan vakavissakin tilanteissa ja virnistelemään pyhillekin asioille silti itse asiaa häpäisemättä tai kanssaihmisen tunteita loukkaamatta. Hän oli ikuinen optimisti, joka ei antanut synkille ajatuksille valtaa huonoinakaan päivinä.⁸⁶

Yhteiskunnallisuus Kaisu-Mirjami Rydbergin naiskokemuksen jäsentäjänä

Amerikan-matkan jälkeen Rydbergin ura eteni yhä syvemmälle lehtityön ja kirjallisuuden maailmaan, sillä 1948 hänestä tuli Suomi-Neuvostoliitto Seuran lehden päätoimittaja, vuonna 1956 kustannusosakeyhtiö Kansankulttuuri Oy:n kirjallinen johtaja. Hänen elämänsä päättyi 54-vuotiaana. Rydberg itse määritteli eläneensä kolme elämää: porvarillisen nuoruuden, 30-luvun sosialidemokraattisen ja sodan jälkeisen kommunistisen vaiheen. Elvi Sinervo kirjoittaa muistokirjoituksessa:

Rydberg oli valmis lahjoittamaan taitonsa ja lahjansa työväenliikkeen arsenaaliin. 30-luvun vaikeissa oloissa taisteleva työväestön ja pienen sivistyneistöryhmän yhteiselle rintamalle ja sodan jälkeen uudelleen järjestyvälle suurelle vasemmistolaiselle työväenliikkeelle olivat tarpeen ihmiset, jotka kelpasivat moneen.⁸⁷

Hän kuului Elvi Sinervon sanoin ihmisiin, jotka olivat valmiit jättämään työn, mitä eniten rakastavat tehdäkseen sitä, mitä kunakin hetkenä eniten tarvitaan – nousemaan puhujalavalle, organisoimaan, keräämään nimiä adressiin, ryhtymään kansanedustajaehdokkaaksi, päivälehden toimittajaksi, kustannusvirkailijaksi, luennoimaan mistä tahansa milloin tahansa.

Elvi Sinervon maininta työstä, mitä Rydberg eniten rakasti, tarkoitti keskittymistä kirjallisiin töihin. Hän eli viimeisen vuosikymmenensä ristiriidassa omien ja puolueen tarpeiden välillä. Rydbergin arvostama Otto Ville Kuusinen, joka puolestaan arvosti suuresti Rydbergiä sekä runoilijana että poliitikkona, neuvoi tätä vielä odottamaan omien yksilöllisten tarpeittensa suhteen, sillä puolue tarvitsi Rydbergiä niin kipeästi. Kuusisen neuvo sisältyy toiseen niistä kahdesta kirjeestä, jotka Kaisu-Mirjami Rydbergin henkilöarkistosta löytyvät. Toinen kirje on nimettömäksi jääneeltä työläisäidiltä, joka lohduttaa Rydbergiä siitä, ettei tällä ole omia lapsia. Työläisäiti toteaa yhteiskunnan kaikkien lapsien olevan Rydbergin lapsia. Hän korostaa sitä, että vasemmistonainen on vaikean valinnan edessä, hän ei voi valita sekä äitiyttä että poliittista aktiivisuutta, vain jomman kumman. Muiden lähteiden puuttuessa on mahdotonta tietää, kaipasiko Rydberg omaa perhettä vai säilyttikö hän kirjeen pelkästään kiinnostavana dokumenttina yhteiskunnallisten olojen vaikeudesta.

Se on kuitenkin varmaa, että vaikka Kaisu-Mirjami Rydberg tyydyttikin myös henkilökohtaista kunnianhimoaan lehtinaisen, poliitikon ja kulttuurivaikuttajan urallaan, hänen kokemustaan elämästä määritteli selvästi 30 ikävuodesta eteenpäin vasemmistolaisen kollektiivisuuden ja yhteiskunnallisuuden ihanne. Hän koki niin voimakkaasti vasemmistö-älymystöläisenä kuuluvansa työväenluokan etujoukkoihin, että se veti hänet velvollisuuksien ja vastuiden verkkoon. Rydbergin naistietoisuus oli pitkälti vasemmistolaisten ideologian ja diskurssien tuottamaa. Yhteisyyden velvoite määritteli hänen kokemustaan ihmisyydestä ja naiseudesta ja hän puolestaan antoi kuulijoilleen, lukijoilleen ja ystävilleen aineksia, jotka vahvistivat yhteistoiminnan ja yhteiskunnallisesti aktiivisen vasemmistonaisen ihannetta. Hän oli mukana konstruoimassa vasemmistonaista, jonka julkinen elämä nousi yksityiselämää tärkeämmäksi toiminnan alueeksi. Kiinnostavaa kuitenkin on, että yksilöllinen ja persoonallinen puoli elämästä näkyi Rydbergin julkisessa toiminnassa. Omien kokemustensa ja nimenomaan naisen kielen ja huumorin kautta hän lähestyi kuulijoitaan ja lukijoitaan välittömästi ja inhimillisesti. Myös hä-

nen kirjoittamansa eroottiset runot, joita pidetään seksuaalisuudesta kiinnostuneiden vasemmistorunoilijoiden väkevimpinä, kertovat yksityisen kokemuksen voimasta, jonka senkin hän halusi jakaa toisille. Naisena eläminen antoi hänelle perspektiivin elämään, mutta hän halusi suhteuttaa naiskysymyksen yleisen inhimillisyyden osaksi rakennettaessa tulevaisuuden sosialistista yhteiskuntaa. Siinä luokkajaon poistaminen oli merkittävämpää kuin ihmisten määrittäminen sukupuolen perusteella, Kaisu-Mirjami Rydbergin ”tulevaisuuden rakennustelineillä” seisovat rintarinnan, keskenään tasavertaisina työläiset ja oppineet yhdessä rakentamassa parempaa maailmaa.

LÄHDEVIITTEET

- 1 Sallamaa 1994, 285.
- 2 Älymystöllä tarkoitin oppositiointellektuellia eli vallitsevaa järjestelmää vastustavaa intellektuellia. Intellektuelliksi ymmärrän julkisuudessa puhuen ja kirjoittaan toimivan henkilön, jolla on pyrkimys vaikuttaa asioihin ja joka katsoo omaavansa kyvyt tähän. Tarkempaa käsitteanalyysiä, ks. Koivisto 1995, 107-134 ja Karkama-Koivisto 1996, 9-19.
- 3 Lappalainen 1997, 156-158.
- 4 Vanhin näistä on Kerttu Saarenheimon Katri Valan elämää ja kirjallista tuotantoa limittävä teos *Katri Vala. Aikansa kapinallinen*. 1984. Kalevi Kalemää on kirjoittanut samassa hengessä teokset *Elvi Sinervo – vuorelloisija* 1989 ja *Sylvi-Kyllikki Kilpi. Sörnäisten tyttö. Poliittinen elämäkerta* 1992. Kirjallisuuteen ovat keskittyneet Tuula Spinkkilä *Iris Uurtoa käsittelevässä* väitöskirjassaan ”*Elämän pitäisi olla toisenlaista*” *Iris Uurto ja sukupuolten sota* (2000) ja Pirkko Koski Hella Wuolijoen näytelmiä käsittelevässä tutkimuksessaan.
- 5 Vasemmistoälymystön esiintymistä pareittain voi seurata Esivän Keskuspoliisin raporteista tai seurojen pöytäkirjoista. Yhdessä kulkivat mm. Irja ja Raoul Palmgren, Helena ja Arvo Turtiainen, Elvi Sinervo ja Mauri Ryömä, Maija Savutie ja Ahri Myrsky. Heistä voisi tehdä myös ns. taiteilijapariutkimusta, ks. Chadwick, Courtivron 1996, 7-8.
- 6 Ks. Spinkkilä 2000, 66. Raoul Palmgren kirjoittaa omaelämäkertaromaanissaan *30-luvun kuvat* saariretkistä, joilla naisten tehtävänä oli pitää huolta laulusta ja hyvästä tuulesta ja jolloin pilailtiin mm. naisasianaisten kustannuksella. Palomeri 1953, 393-395.
- 7 Rydberg teki läheistä yhteistyötä Helmer Adlerin ja Cay Sundströmin kanssa. Hänen mainitaan olleen paljon tekemisissä myös englantilaisen Mark Cohenin kanssa sekä olleen Suomessa vuoden verran viettäneen Bertolt Brechtin hyvä tuttava yhdessä Cay Sundströmin kanssa. Toisinaan hänen nimensä yhdistettiin Matti Kurjensaareen. Naispuolisista ystäväistä läheisimmät olivat 30-luvulla Sylvi-Kyllikki Kilpi ja sodan jälkeen Hertta Kuusinen.
- 8 Naistietoisuutta koskevat kysymykset ovat saaneet virikkeitä Anu Koivusen tulkinnoista, jotka koskevat Teresa de Lauretiksien ajatuksia siitä, miten sukupuoliproblematiikkaan kietoutuu sosiaalisuus, yhteiskunnallinen ja kulttuurinen paikantuminen sekä jatkuva merkityksenannon prosessi subjektin muotoutumisessa. Ks. tarkemmin Koivunen 2000, 86-93. Erityisesti sosiaalisen ryhmän merkityksestä, ks. Anttonen 2000, 327.
- 9 Kaisu-Mirjami Rydbergin elämänvaiheista kerrotaan laajimmin Maija Savutien artikkelissa ”Vastalauseena taantumukselle – tie vasemmistotyöväenliikkeeseen”. *Kommunisti* 4/1975.
- 10 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Helsingin Työväen yhdistyksen Toveriseuran nuorisosaoston mallikokouksessa, 9.3.1939. Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 11 Ibid.
- 12 Cameron 1996, 25, 31, 173.

- 13 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Keravan naisjaoston 5-vuotisjuhlassa. 10.4.1938. Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan Arkisto
- 14 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Helsingin Työväenyhdistyksen Toveriseuran mallikokouksessa 9.3.1939. Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1. Kansan arkisto.
- 15 Burkesta ks. Summa 1998, 53-54. Muita keinoja ovat metonymia, mikä tarkoittaa reduktiota, jossa abstrakti asia ilmaistaan konkreettisen ilmiön avulla. synekdokee eli kahden toisiinsa liittyvän ilmiön jokin piirre edustaa koko ilmiötä ja ironia eli ilmaus, jossa yhden näkökulman edustavuus kielletään kyseenalaistamalla se tuomalla kuvaan täysin vastakkaisen tulkinnan mahdollisuus.
- 16 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Helsingin Työväenyhdistyksen Toveriseuran nuorisajaoston mallikokouksessa 9.3.1939, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 17 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Helsingin Työväenyhdistyksen Toveriseuran uuden vuoden juhlassa 1939, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 18 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Helsingin Työväenyhdistyksen Toveriseuran nuorisojaoen mallikokouksessa 9.3.1939. Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 19 Kaisu-Mirjami Rydbergin vaalipuhe Helsingin Työväenyhdistyksen Toveriseurassa 16.3.1937, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 20 Cora Kaplanin ja muiden feminististen kielentutkijoiden ajatuksia tulkitsee Deborah Cameron suomennetussa teoksessaan *Sukupuoli ja kieli. Feminismi ja kielentutkimus*. Ks. tarkemmin Cameron 1996, 244.
- 21 Cameron 1996, 248-250.
- 22 Kurkela 2000, 10-14, Ehrnrooth 1992, 288-289.
- 23 Otto Jespersenistä, ks. Cameron 1996, 63.
- 24 Cameron 1996, 66.
- 25 Cameron 1996, 251.
- 26 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Työväen Näyttämön juhlassa 1935, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 27 Ilmoitus 1484/22.5.1936 Toveriseuran suuresta valistisjuhlasta, Ilmoitus 1569/ 4.6.1936 Ihmisoikeusliiton kansalaiskokouksesta, Ilmoitus 3.8.1936 25-vuotis työnjuhlasta Mustikkamaalla, Ilmoitus 8.4.1937 Naistenpäiväjuhlasta Turussa, Ilmoitus 312/29.1.1937 juhlasta Espanjan lasten hyväksi, Karin Aino Mirjam Rydbergin henkilömappi 3707, Valpo II, kotele 158, Etsivän Keskuspoliisin ja Valtion Poliisin arkisto, Kansallisarkisto.
- 28 Ks. esim. teosta Sylvi-Kyllikki Kilpi: *Suomen työläisnaisliikkeen historia* 1953. Uusimmista tutkimuksista voi mainita esim. Maria Lähteenmäen väitöskirjan *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-30-luvun Suomessa*. 1995.
- 29 Ks. esim. Stansell 2000, 120-144.
- 30 Elvi Sinervo, muistokirjoitus Kaisu-Mirjami Rydbergistä, *Vapaa Sana* 2.9.1959.
- 31 *Työväenliikkeen tietokirja*, 1974, 45.
- 32 Vehkalahti 2000, 14.
- 33 Etenkin englanninkielisissä maissa ja Ranskassa naisliike korosti usein naisasian olevan pikemminkin humanismia kuin vain feminismiä. Kiinnostavaa on, että Kaisu-Mirjami Rydberg näkyi tuntevan hyvin tämän keskustelun ja käytti humanismi-käsitettä itse puheissaan yleisesti. Kansainvälisestä humanismi-käsitteestä, ks. Offen 2000, 369-375.
- 34 Kaisu-Mirjami Rydbergin puheet Naisvoimistelijoiden juhlassa Tampereella, Hämeenlinnassa, Lohjalla vuonna 1937, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 35 Katainen 1994, 35-36, Vehkalahti 2000, 132.
- 36 Kaisa Vehkalahden mukaan jo vuosina 1926-1927 *Toveritar*-lehdessä valitettiin sitä, etteivät nuoret tytöt olleet kiinnostuneita poliitikasta. Vehkalahti 2000, 136.
- 37 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Suomen Naisurheilijoiden kerhossa 1936, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 38 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Naisten vaalijuhlissa Koiton talolla 1936, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto
- 39 Aleksandra Kollontai kirjoitti jo vuonna 1913 esseen ”Uusi nainen”. Katainen 1998, 102-108.
- 40 Vehkalahti 2000, 167. Ks. myös Katainen 1994, 30-37. Ks. Hapulin artikkeli tässä teoksessa.

- 41 Mervi Kaarninen on todennut työläistyttöjen kasvatuksen johtavaksi periaatteeksi näiden muokkaamisen taitaviksi perheenemänniksi ja hyviksi äideiksi. Ks. kommunistisen liikkeen osalta tarkemmin Karainen 1998, 102-104. Sosialidemokraattisen Naisliiton käsityksistä, ks. tarkemmin Vehkalahti 2000, 1-2, 131-136, 159-160.
- 42 *Toveritar* 1/1927, ks. Vehkalahti 2000, 1.
- 43 Martta Salmela-Järvisestä, ks. Lähteenmäki 1995, 240-246, ks. myös Vehkalahti 2000, 133.
- 44 Kaisu-Mirjami Rydbergin päiväamäton karkelma puheen käsikirjoituksesta, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 45 Ibid.
- 46 Ibid.
- 47 Kaisu-Mirjami Rydbergin päiväamäton puhe Palvelijoiden osaston tilaisuudessa, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan Arkisto. Puheen lopussa mainittu keittäjä on osoitus siitä, miten hän huomioi kuulijoidensa taustaryhmän.
- 48 Karainen 1994, 26-29.
- 49 Offen, 2000, 359-369. Suomen osalta, Kilpi 1953, 234-239.
- 50 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Naistenpäivänä 1936, 1937 Turussa ja Järvenpäässä. Pienen muutoksin sama puhe myös Vappuna 1936. Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 51 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Äitienpäivänä 1939 Järvenpäässä, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 52 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Äitienpäivänä 1936 Karkkilassa, Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan Arkisto.
- 53 Kilpi 1953, 232-233. Toimittaja Jenny Pajunen on kirjoittanut aihetta koskevan *Espanja, sinä nuoruutemme* -muistelmateoksen, jossa on mm. kuva Kaisu-Mirjami Rydbergistä, joka on Suomen Sosialidemokraatin toimittajan ominaisuudessa tekemässä juttua lehteen Sosialidemokraattisen Naisliiton järjestämästä keräyksestä Espanjan naisten ja lasten hyväksi. Espanjalaisia rasavaltalaisaktivistinaisia kävi myös Suomessa tapaamassa Sosialidemokraattisen Naisliiton johtohenkilöitä. Ks. Kilpi 1953, 233.
- 54 Kaisu-Mirjami Rydbergin henkilöarkisto, puhe Automiesten Espanjanjuhlassa 22.9.38, Turussa Nummenmäellä 23.10. 1938 ja Tampereella Metalliryöläisten juhlassa 4.11.1938.
- 55 Ilmoitus 2002, 1.10.1937, Karin, Aino Mirjam Rydbergin henkilömappi, 3707, Valpo II, korelo 158, Etsivän Keskuspoliisin ja Valtion Poliisin arkistot, Kansallisarkisto.
- 56 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Tarmolan lastenjuhlassa 1938. Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 57 Kaisu-Mirjami Rydbergin puhe Tarmolan lapsille, Turussa 12.7.1936. Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma, 1, Kansan arkisto.
- 58 Asian on tarkasti selvittänyt Kimmo Rentola väitöskirjassaan *Kenen joukossa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945*. SNS:n toiminnasta, ks. erityisesti Rentola 1994, 218-221, 263-266.
- 59 Ilmoitus 67a 1940, Karin Aino Mirjam Rydbergin henkilömappi 3707, Valpo II, korelo 158, Etsivän Keskuspoliisin ja Valtion Poliisin arkistot, Kansallisarkisto. Asiasta myös Rentola 1994, esim. s. 295-296.
- 60 Ilmoitus 76a, nn5/6578, Karin Aino Mirjam Rydbergin henkilömappi 3707, Valpo II, 158, Etsivän Keskuspoliisin ja Valtion Poliisin arkistot, Kansallisarkisto.
- 61 Jäljennös kirjeestä A W 4, Karin Aino Mirjam Rydbergin henkilömappi 3707/100, Valpo II, 158, Etsivän Keskuspoliisin ja Valtion Poliisin arkistot, Kansallisarkisto. Valpo seurasi Rydbergin toimintaa 15.3.1945 saakka.
- 62 Kinnunen 1994, 260, Manninen 1987, 20.
- 63 Taanila 1970, 284-287.
- 64 Manninen 1987, 191-193, 337-338. Dialogia ja välitöntä asennetta lukijoihin käyttivät naispakinoitsijoista Ylioppilaslehteen kirjoittaneet Maire Similä ja Kirsti Hokkanen. Tunnetuimpia naispakinoitsijoita oli kuitenkin *Kansan Uutisten* Juorkunan Jussi eli Kerttu Kauniskangas, joka pakinoi 1957-83.
- 65 Kinnunen 1994, 261.
- 66 Ks. tarkemmin Manninen 1987, 25-26.

67 Bergson (1900), 2000, 86-91.

68 *Vapaa Sana* 14.9.1945.

69 Ibid.

70 Ibid.

71 *Vapaa Sana* 12.10. 1945.

72 Ibid

73 Ibid.

74 Ibid.

75 *Vapaa Sana* 15.12.1945.

76 Morris 1997, 95, 147, 185-186.

77 Kinnunen 1996, 113.

78 Morris 1997, 186. Bahtinilainen moniäänisyys on Julia Kristevan käsite Morrisilla.

79 Manninen 1987, 27.

80 Gray 1994, 35, Kinnunen 1996, 103-113, Valenius 2000, 168,178. Korhonen 2001

81 Hutcheon 1995, 32, Korhonen 2001.

82 Palmgren 1945, 4,

83 Bahtin (1965) 1995, 244, ks. myös Knuuttila 1992, 101.

84 Bahtin (1965) 1995, 13, 107. On korostettava sitä, että uusin naurututkimus korostaa karnevalistisen naurun, samoin kuin komedioiden konservatiivista, säilyttävää luonnetta. Bahtinin ajatus tuntuu kuitenkin sopivan hyvin 30-lukulaisten ajattelutapaan.

85 Bergson (1900), 2000, 10.

86 Sinervo 1959, ks. myös *Vapaa Sana* 27.4.1955.

87 *Vapaa Sana* 2.9. 1959.

LÄHDELUETTELO

Alkuperäislähteet

Kansan arkisto

Kaisu-Mirjami Rydbergin kokoelma

Kansallisarkisto

Etsivän Keskuspoliisin ja Valtion Poliisin arkisto, Valpo II, kotelo 158, Karin Aino Mirjam Rydbergin henkilömappi 3707.

Palomeri R.: 30-luvun kuvat, Tammi, Helsinki, 1953.

Savutie Maija: Vastalause taantumukselle - tie vasemmistotyöväenliikkeeseen. *Kommunisti* 4/1975.

Sinervo Elvi: Kaisu-Mirjami Rydberg. Muistokirjoitus, *Vapaa Sana* 2.9.1959.

Uteliaan pakinat, *Vapaa Sana* 1945.

Tutkimuskirjallisuus

Anttonen Anneli: Iris Marion Youngin ajatuksia feminismistä, eron politiikasta ja ruumiillisuudesta. *Feministejä - aikamme ajattelijoita*. Toim. Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen, Marianne Liljeström. Vastapaino, Tampere 2000.

Bahtin Mihail: *Francois Rabelais - keskiajan ja renessanssin nauru*. Taifuuni, Helsinki 1995.

Bergson Henri: *Nauru. Tutkimus komiikan merkityksestä*. Lokikirjat, Helsinki 2000.

Cameron Deborah: *Sukupuoli ja kieli. Feminismi ja kielentutkimus*. Vastapaino, Tampere 1996.

Chadwick Whitney, De Courtivron Isabelle: Introduction. *Significant Others. Creativity and Intimate Partnership*. Ed. by W. Chadwick and I. de Courtivron. Thames and Hudson. London 1996.

Gray Frances: *Women and Laughter*. Macmillian Press. Houndmills, Basinstoke,

- Hampshire and London 1994.
- Hutcheon Linda: *Irony's Edge. The Theory and Politics of Irony*. Routledge, London 1995.
- Karkama Pertti - Koivisto Hanne: *Sivistyneistö ja älymystö Suomessa. Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä*. Toim. Pertti Karkama ja Hanne Koivisto. SKS, Helsinki 1997.
- Katainen Elina: *Akkain aberrusta aatteen hyväksi. Suomen naisten demokraattinen liitto 1944-1990*. Tampere 1994.
- Kilpi Sylvi-Kyllikki: *Suomen työläisnaisliikkeen historia*. Kansankulttuuri, Pori 1953.
- Kinnunen Aarne: *Huumorin ja koomisen keskeneräinen kysymys*. WSOY, Porvoo 1994.
- Kinnunen Eeva-Liisa: *Kvinor i kulturvetenskaplig humorforskning. Humor och kultur*. Ulf Palménfelt, red. NIF University of Turku, Turku 1996.
- Knuuttila Seppo: *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena*. SKS, Helsinki 1992.
- Koivisto Hanne: *Ihmisyryhmä, jossa moraali ja äly yhtyvät. Intellektuellin käsitteestä. Monta tietä menneisyyteen*. Toim. Leena Rossi, Hanne Koivisto. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja, Turku 1995.
- Koivunen Anu: *Teresa de Lauretis: Sosiaalisen ja subjektiivisen rajankäyntiä. Feministejä - aikamme ajattelijoita*. Toim. Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen, Marianne Liljeström. Vastapaino, Tampere 2000.
- Korhonen Anu: *Naurun teorian ja historian tutkimus. Historiallinen aikakauskirja 2/2001*
- Kurkela Vesa: *Työväenilmat, valistus ja karnevaali. Naurava työläinen - naurettava työläinen. Näkökulmia työväen huumoriin*. Toim. Joni Krekola, Kirsti Salmi-Niklander ja Johanna Valenius. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 13. Saarijärvi 2000.
- Lähtenmäki Maria: *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-30-luvun Suomessa*. SHS, Helsinki 1995.
- Manninen Kirsi: *Ollista Bisquitiin. Yo-lehden pakinat 1913-1968*. Otava, Helsinki 1987.
- Morris Pam: *Kirjallisuus ja feminismi. Johdatus feministiseen kirjallisuuden tutkimukseen*. SKS, Helsinki 1997.
- Offen Karen: *European Feminism 1700-1950. A Political History*. Stanford University Press, Stanford 2000.
- Palmgren Raoul: *Katri Vala pakinoitsijana. Katri Vala: Henki ja aine eli yksinäisen naisen pölynimuri*. Kansankulttuuri Oy, Mikkeli 1945.
- Rentola Kimmo: *Kenen joukossa seisot. Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945*. WSOY, Porvoo 1994.
- Sallamaa Kari: *Kansanrintaman valo. Kirjailijaryhmä Kiilan maailmankatsomuksellinen ja esteettinen ohjelma vuosina 1933-43*. SKS, Helsinki 1994.
- Spinkkilä Tuula: *Elämän pitäisi olla toisenlaista. Iris Uurto ja sukupuolten sota*. SKS, Helsinki 2000.
- Stansell Christine: *American Moderns. Bohemian New York and the creation of a new century*. Metropolitan Books, New York 2000.
- Summa Hilikka: *Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Pelkkää retoriikkaa*. Kari Palonen, Hilikka Summa. Vastapaino, Tampere 1998.
- Taanila Hannu: *Pakina. Suomen Kirjallisuus VII*, SKS, Otava, Helsinki 1965.
- Työväenliikkeen tietokirja*. Toim. Markku Henriksson. Tammi, Helsinki 1974.
- Valenius Johanna: *"We don't use the word Republican in this house!" Luokan ja sukupuolen politiikka amerikkalaisessa tilannekomediassa. Naurava työläinen - naurettava työläinen. Näkökulmia työväen huumoriin*. Toim. Joni Krekola, Kirsti Salmi-Niklander ja Johanna Valenius. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 13. Saarijärvi 2000.
- Vehkalahti Kaisa: *Tyttyöden representaatiot 1920-luvun naistenlehdissä*. Lisensiaatintyö Turun yliopistossa, kulttuurihistoriassa, tammikuu 2000.

